

Міністерство освіти та науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет філології
Кафедра журналістики

Руслана Савчук

КУЛЬТУРА УСНОГО ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ

ХРЕСТОМАТІЯ

*для студентів II курсу спеціальності «Журналістика»
денної форми навчання*

Івано-Франківськ
2017

Савчук Р. Л.

Культура усного публічного мовлення : хрестоматія до дисципліни / Руслана Любомирівна Савчук. – Івано-Франківськ : ПНУ, 2017. – 58 с.

У хрестоматії подано матеріали для підготовки практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни «Культура усного публічного мовлення».

Для студентів II курсу спеціальності «Журналістика» денної форми навчання.

ЗМІСТ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1. Теоретичні і практичні засади культури усного публічного мовлення

Поняття про культуру мовлення.....4

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2. Основні поняття культури усного публічного мовлення

Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці.....7

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3. Усне мовлення – найважливіша форма існування мови як засобу комунікації

Текст 1. Що може людський язык?.....13

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4. Невербальні засоби спілкування

Текст 1. Уривок із тексту А. Содомори «Рука».....14

Текст 2. Уривок із статті відомого тележурналіста Миколи Вересня (Психоаналіз виступу президента Леоніда Кучми, 24. 08. 2002 р. Газета «Дзеркало тижня», 31 серп. 2002 р.).....15

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5. Мовний голос

Текст 1. Уривок із драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки.....17

Текст 2. Поетичний вступ до поеми «Мойсей» Івана Франка.....18

Текст 3. Молитва Слуги Божого митрополита Андрея про Божу мудрість.....28

Текст 4. Скоромовки.....30

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6. Інтонація

Текст 1. Оповідання про рідну мову.....31

Текст 2. Іван Франко. Уривок із поезії «Якби знав я чари, що спиняють хмари...».....34

Текст 3. Любов Бенедишин «Контрасти».....34

Текст 4. Уривки текстів.....35

Знаки для партитури тексту.....36

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7. Акустичні властивості звуків української літературної мови

Текст 1. Костянтин Бальмонт. Лекція «Поезія як чаклунство».....	37
Складні випадки вимови шумних приголосних.....	39
Артикуляційна класифікація приголосних.....	40
Артикуляційна класифікація голосних.....	40

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8. Усне мовлення в контексті засад класичної риторики

Тексти.....	41
Жанри красномовства.....	45

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9. Символи, стереотипи як знаки світової та національної культури і їх роль у журналістській практиці

Символи української мови як етнокультурний феномен.....	46
---	----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
---------------------------------	----

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Теоретичні і практичні засади культури усного публічного мовлення

Поняття про культуру мовлення

Невід’ємною ознакою освіченої, всебічно розвиненої людини є висока мовна культура, тобто вміння активно використовувати як знаряддя спілкування сучасну літературну мову з усіма багатствами виражальних засобів та властивими літературній мові нормами.

Основою мови є слово – одне з наймогутніших комунікативних знарядь людини. Безсиле само по собі, воно стає могутнім і нездоланим, дієвим і привабливим, якщо сказане вміло, щиро, вчасно й доречно. А власне так – цілеспрямовано, своєчасно, переконливо, виразно – повинна користуватися словом кожна людина в будь-якій сфері й за будь-яких умов спілкування. Недарма народна мудрість повчає: *говори не так, щоб тебе зрозуміли, а говори так, щоб тебе не могли не зрозуміти*. Це особливо важливе для людей, які постійно спілкуються з великою аудиторією, виконують адміністративні, державні обов’язки й покликані активно впливати на співрозмовника. Отже, необхідне глибоке знання літературної мови й уміння послуговуватися нею.

Мова здається нам чимось звичним і дуже простим, а насправді цей дивний людський феномен надзвичайно складний. Саме тому люди нерідко забувають: знати мову – ще не означає володіти нею. Звичайно, щоб «порозумітися», достатньо знати 3–5 тисяч слів. Але ж мова народу нараховує сотні тисяч слів (у найбільшому сучасному словникові зафіксовано біля 200 тисяч). Отже, багатство загальнонародної мови повинне виховувати прагнення до багатства індивідуального мовлення.

Наука, що вивчає нормативність мови, її відповідність тим вимогам, що ставляться перед мовою в суспільстві, називається культурою мови. Вона розробляє правила вимови, наголошення, слововживання, формотворення, побудови словосполучень і речень та вимагає від мовців їх дотримання. Культурою мовлення

вважаються правила літературного мовлення та вміння ними користуватися. Кожна освічена людина має прагнути до оволодіння культурою мовлення і в спілкуванні з іншими демонструвати уміння користуватися мовою.

Пентилюк М. І.

Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. / М. І. Пентилюк, І. І. Маруніч, І. В. Гайдаєнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – С. 11–12.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Основні поняття культури усного публічного мовлення

Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці

Журналістика радіо і телебачення належить до тих виняткових галузей знань, для яких мовлення є не абстрактним поняттям, а знаряддям висловлення авторської думки, способом передачі та засвоєння інформації, засобом спілкування, джерелом виразності та міфотворчості. Задля того щоб ефективно впливати на розум, волю і почуття інших людей, представники цієї професії повинні досконало володіти мовленнєвою культурою.

На сучасному етапі розвитку електронних засобів масової інформації журналіст радіо і телебачення виступає одночасно в кількох іпостасях – здобувача, укладача, редактора, аналітика, оформлювача, тлумача, коментатора, оглядача інформації та безпосереднього виконавця ролі, її дикторського озвучування. До реалізації останньої в процесі розвитку вітчизняної мережі телерадіомовлення склалися професійні вимоги, спрямовані передусім на забезпечення якості подачі інформації в ефір. Вони передбачають дотримання певних законів, принципів і правил у трьох основних напрямках: культура публічного виступу, культура мови і техніка усного мовлення. Кожен з них має свої складові, що потребують ретельного осмислення, вивчення й практичного опанування. Адже в цій професії виявляється важливим не лише те, що говориться, а й обов'язково те, як говориться. У певному розумінні це є специфікою телерадіожурналістики, бо неправильно вжиті в ефірі наголос, вимова, слово можуть спотворити зміст і мати непередбачені наслідки. До того ж, будь-які порушення техніки усного мовлення миттєво позначаються на культурі мови журналіста і цілком обґрунтовано викликають недовіру як до нього самого, так і до результатів його професійної діяльності.

Отож не дивно, що ще 15-20 років тому озвучування інформації на радіо і телебаченні виконували переважно фахівці в цій галузі –

диктори, яких для мережі українського телерадіомовлення готували протягом 4-5 років лише в кількох вищих театральних навчальних закладах України. Потім проводилися численні конкурси, в яких брали участь випускники тих інститутів. Умови та критерії відбору до участі в конкурсі дикторів були чітко визначеними. Суворі судді - визнані фахівці та театральні педагоги оцінювали не тільки зовнішність, голосові дані, а й рівень володіння культурою і технікою мовлення претендентів. Право ж працювати диктором республіканського радіо і телебачення виборювали кращі з кращих. Микола Погрібний, Олена Коваленко, Іван Рябоштан, Ольга Копотун, Світлана Горлова, Тамара Стратієнко своїм мистецтвом захоплювали мільйони співвітчизників. Українська мова з вуст дикторів радіо і телебачення звучала в ефірі гідно, гордо й досконало навіть у часи ідеологічного пресингу та шовіністичного тиску. Гадаю, чистий тон її звучання зумовлений цілим комплексом чинників і причин, поміж яких, зокрема, й високі вимоги до культури й техніки мовлення телевізійних ораторів.

Зрозуміло, що в ті часи журналісту без відповідних навичок і вміння виходити в ефір власним голосом було практично неможливо. Його функції на радіо і телебаченні в ті часи можна порівняти з функціями драматурга, який власноруч створював п'єси, був їхнім автором, але за відсутністю акторського хисту сам у них не грав, бо за нього це професійно робили інші фахівці - актори.

Кардинальні зміни в суспільстві, що відбулися в останні десятиріччя XX століття, та новітні комп'ютерні технології зумовили певні зрушення в розвиткові журналістики як важливої гуманітарної галузі. На якісно новий щабель піднялася й телерадіожурналістика, завдяки чому на українському радіо і телебаченні з'явилися нові імена, чудові програми, змінилася стилістика подачі інформації та ракурси її висвітлення, зміцніло слово правди, помітно пожвавився ефір. Усе це сприяло об'єктивному суспільному визнанню значних здобутків у цій галузі. Та все ж на загальному тлі якісних зрушень культура і техніка мовлення більшості сучасних журналістів радіо і телебачення характерна скоріше від'ємною, аніж додатною рисою, оскільки багатьом із них бракує практичних навичок і вмінь,

починаючи з основ фонаційного дихання, артикуляції, дикції та закінчуючи нормами наголошення, вимови, виразності інтонації. Саме тому останнім часом з гучномовців та екранів телевізорів ми чуємо порушення журналістами акцентологічних норм української літературної мови. Дедалі частіше розповідають вони про випадки, а не випадки, про вимоги, а не вимоги, про навчання, а не навчання, про те, як комусь поталанило, а не поталанило, про рукопис, а не рукопис, про погоду в листопаді, а не в листопаді і т.д. Хоча за останні роки вийшли друком чудові довідники С. І. Головащука (1, 3 – 191), І.П.Ющука (2, 45 – 47) та навчальні посібники з української мови і культури мовлення (3, 47 – 53), в яких розглядаються, зокрема, й норми наголошення (4, 26 – 33).

Небезпечних масштабів набули порушення норм вимови. Тут спостерігаються щонайменше три руйнівні тенденції. Перша стосується “фекання”, від якого виникає враження про те, що наша журналістська молодь ніколи не чула про нескладовий “у” в орфоепії української літературної мови, оскільки не послуговується ним, принаймні практичними навичками його застосування у своєму публічному мовленні вона не володіє. Сліпе ж наслідування інших мов – німецької, ідишу, російської та недбале ставлення до культури української мови, постійне порушення правил і норм її вимови і призвело до поширення згаданої вище тенденції. Напевно тому “фекання” в телевізійному ефірі набуло загрозливих масштабів. Звучить таке: “Сказаф, пішоф, зробиф” замість “сказау, пішоу, зробиу”; “свідкіф, фактіф, доларіф”, замість “свідкіу, фактіу, доларіу”; “Киїф, Каніф, Харкіф”, замість “Киїу, Каніу, Харкіу”; “піфтора, безкоштофно, будіфничий”, замість “піутора, безкоштоуно, будіуничий”.

Не менш загрозливою є тенденція “шокання”, що інколи нагадує про себе з вуст не лише продавців одеського привозу, а й, на жаль, і тележурналістів. Вона відображає ігнорування норм вимови шиплячих приголосних української мови “ч” і “щ”, які відповідно до них повинні звучати твердо, наприклад: “часто, щоразу, чемний, щирий, чоловік, борщ”. На щастя, вона поширена переважно в південних та південно-східних регіонах України.

Третя тенденція – “цікання” теж є характерною не лише для деяких говірок північних і північно-східних районів Чернігівщини. Вона відрізняється неприпустимою зміною у вимові м'якої проривної приголосної “т” на м'яку свистячу “ц”. Наслідком такої зміни і є “цікання”: “поцім” замість “потім”, “цік” замість “тік”, “кацівський” замість “катівський”.

Стосовно техніки мовлення, то тут переважна більшість тележурналістів покладається на її природну розвиненість, а тому артикуляцією, дикцією та інтонаційною виразністю володіє на рівні пересічних громадян. На жаль, на сучасному телебаченні стала цілком можливою навіть демонстрація ораторами своїх мовленнєвих вад. Існує ціла низка причин, що зумовили цей стан речей, та аналіз їх не є метою даної статті. Зауважимо лише, що гонитва господарів деяких телевізійних каналів і програм за дармовизною та дешевизною, безперечно, не сприяє підвищенню рівнів володіння культурою і технікою мовлення журналістів. Тому в їхніх програмах працюють не ті, хто це робить краще за інших, а скоріше ті, хто з тих чи тих причин потрапив у безвихідь і згоден працювати за мізерну та ще й несвоєчасну платню. За таких умов господарям телевізійних каналів напевно не зручно вимагати від працюючих, окрім безмежного терпіння, ще й техніки мовлення.

Отже, наслідки економічної кризи в країні, а ще потурання ділкам від телебачення, реклами та журналістики в їхній гонитві за надприбутками, не сприяють ані підвищенню культури і техніки мовлення на радіо й телебаченні, ані збереженню української літературної мови, ані утвердженню її в статусі державної.

До того ж, сучасним журналістам радіо і особливо телебачення бракує навичок культури і техніки усного мовлення та ораторської майстерності. Якщо письмовими формами української літературної мови, її стилістикою, лексикою, фразеологією вони оволоділи в процесі навчання і, таким чином, здобули висоти лінгвістики, то паралінгвістика, що переймається виразністю голосу, його силою, висотою, тембральним колоритом, темпоритмом, мелодійністю та інтонаційною виразністю мовлення, для багатьох журналістів радіо і телебачення залишилася нескореним еверестом. Хоча саме ці якості

насамперед репрезентують журналіста в ефірі перед численною аудиторією його слухачів та глядачів.

Слід зазначити, що відсутність у переважної більшості телевізійних ораторів практичних навичок культури і техніки мовлення не сприяє розвитку української літературної мови, скоріше навпаки – розхитує її основи, не дозволяє повною мірою використовувати її виражальні можливості тощо.

А чого варті оті “СВ шоу” із “золотим фондом” суржику Верки Сердючки зразка 2000 року, “Не всі дома” з чіткою орієнтацією на відповідних “героїв” і глядачів, “Шоу довгоносиків” з характерним спотворенням образів українців, “Повне мамаду” з “мамадайцями” і “мамадайчиками” та інші новації в телерадіопросторі незалежної української держави?! Так чи інакше вони пропагують суржик, недолугість, безкультур'я, кіч і в жодному разі не сприяють поширенню української літературної мови.

Таким чином, електронні засоби масової інформації, як і молода галузь телерадіожурналістики потребують пильної уваги як з боку державних інституцій, так і з боку громадськості, оскільки змінити існуючий стан речей на краще можна лише шляхом подолання байдужості, перешкод та амбіцій. Українська літературна мова потребує захисту не лише з боку влади, а й з боку мовців, усіх тих, хто пишається нею, хто захоплюється її мелодійністю, хто не байдужий до її долі, хто вважає себе її шанувальником.

Наведені вище факти переконують у тому, що система підготовки журналістів радіо і телебачення потребує вдосконалення. Чільне місце в ній повинні посісти навчальні курси, орієнтовані на практичне оволодіння культурою мови, у тому числі й орфоепією, технікою усного мовлення, ораторським мистецтвом, майстерністю виступу в ефірі.

Варто звернути увагу і на той факт, що викладання “Риторики” чи “Основ ораторського мистецтва” в сучасних вищих закладах освіти зведено здебільшого до вивчення їх історії та теорії, що, безперечно, є справою необхідною, але не єдиною важливою. Вивчення ж методики і практики красномовства в межах згаданих вище курсів та виділеного на їх опанування часу (1 навчальний кредит = 54 год.)

виявляється справою нереальною. Задля подолання цих суперечностей слід доповнити вивчення курсів історії та теорії риторики ще й методикою та практикою ораторського мистецтва з виділенням для практичного опанування додатково ще 1 навчального кредиту.

Культура мовлення як складова загальної культури особистості є важливою ознакою інтелігентної людини. Для журналіста радіо і телебачення – це ще й професійна якість, формування якої починається задовго до вступу в університет і триває впродовж усього періоду навчання в ньому. Корисним щодо цього може бути інтегрований курс “Культура і техніка мовлення”, мета якого сформувати навички і вміння практичного застосування фонаційного дихання, артикуляції, дикції, норм наголошення, вимови, слововживання.

Спецкурс “Майстерність виступу в ефірі” є логічним підсумком фахової підготовки журналістів радіо і телебачення. Він передбачає як володіння певним поняттєвим апаратом журналістики, риторики, стилістики, культури мови, психології, так і навичками техніки усного мовлення, студійної роботи з мікрофоном, телекамерою та суфлером.

Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці посідає чільне місце, оскільки слово є одним із інструментів професійної діяльності журналіста в цій галузі. Від того, наскільки він має багатий словниковий запас, наскільки розвинута в нього культура мови, наскільки володіє він технікою мовлення та ораторським мистецтвом, багато в чому залежить його професійна майстерність, імідж та успіх.

Єлісовенко Ю.

Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці / Юрій Єлісовенко // Стель і текст. – 2001. – Вип. 2. – С. 169–170.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Усне мовлення – найважливіша форма існування мови як засобу комунікації

Текст 1

Що може людський язык...

Одного разу, як розповідають історики, філософ античної Греції Ксанф запросив гостей. Перед цим дав наказ своєму рабові Езопу подати на вечерю найкращу страву. Езоп купив язики і приготував з них страви. Ксанф поцікавився, чому Езоп подає лише язики, і почув мудру відповідь:

– Ти наказав купити найкраще. А що може бути на світі краще, ніж язык? За допомогою языка будують будинки, розвивають культуру. За його допомогою ми вивчаємо науки і отримуємо знання, за допомогою языка люди можуть спілкуватися одне з одним, вирішувати різні справи, просити, вітати, миритись, давати, отримувати, виконувати прохання, говорити про свою любов, освідчуватися в коханні. Ось чому й треба думати, що нема нічого кращого за язык.

Іншого разу Ксанф дав розпорядження, щоб Езоп приніс до обіду найгірше. Езоп знову пішов купувати язики. Господар здивувався. Тоді Езоп став пояснювати:

– Ти наказав принести найгірше. А що є на світі гірше за язык? За допомогою языка люди засмучують і розчаровують одне одного, лицемірять, брешуть, обдурюють, хитрують, сваряться. Язык може за продати, образити. Чи може бути що-небудь гірше за язык?

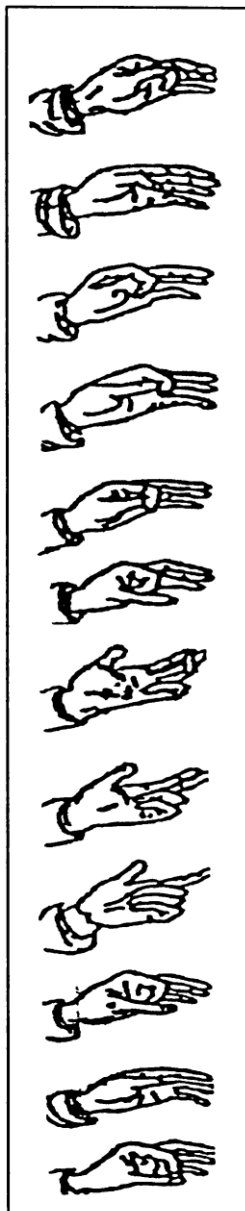
10. У яких слов'янських мовах слова, спільнокореневі з українським *язык*, уживають у значенні “мова”? Використайте етимологічні словники.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Невербальні засоби спілкування

Текст 1

Уривок із тексту А. Содомори «Рука»

І якщо очі – дзеркало душі, то руки – її тлумачі. Дивніші, ніж язик, що навчився говорити. І навіть, коли мовою володіємо досконало, без рук, які теж по-своєму промовисті, не обходимося. Рука кличе, рука – проганяє. Рукою привітно махаємо, рукою – погрожуємо. Руками розводимо, руки опускаємо. Руками сплескуємо чи хапаємося за голову. Руки схрещуємо на грудях, переплітаємо, заломлюємо, ламаємо, складаємо до молитви. Руки зводимо до неба, закладаємо за спину, потираємо від задоволення, плещемо в долоні. Руки подаємо назустріч; руками – відсахуємося. Руками закриваємо обличчя, аби не бачити; дивимося з-під долоні – аби краще бачити... У кожному русі – стан душі, вияв бажання, волі. Навіть голосуємо – руками. Бо рука – то голос. Коли мовчимо – говорять руки. Вони, як і душа, рідко бувають непорушними. Хіба що при молитві: долонею до долоні, пальцем до пальця. Але ця непорушність, повторюємо, – не бездіяльна, бо й по руках, не розпорошуючись, молитовна енергія струмить угору, до Всевишнього...

Хрестимося правицею, а далі складаємо до молитви і правицю, і ліву. Тут вони рівноправні, єдині. Але це – молитва. В житті ж, буває, права рука не відає, що творить ліва. Роздвоюємося. Втрачаємо єдність самі з собою...

Рука сіяча, рука гладіатора. Рука скрипаля, рука каменяра Рука жонглера, рука весляра Рука диригента, рука маляра... Рука на кермі, на живчику, на Євангелії... Рука, що виводить першу літеру, рука – що пише заповіт... Рука в кишені, рука – до кишені... Руки, руки, руки... Виліплюючи їх – самі лише руки – Роден ліпив саме життя, найвиразніший, найкрасномовніший його вияв.

Текст 2

Уривок із статті відомого тележурналіста Миколи Вересня
(Психоаналіз виступу президента Леоніда Кучми, 24. 08. 2002 р.
Газета «Дзеркало тижня», 31 серп. 2002 р.)

«...Президент моргнув 294 рази, частіше йому моргалось на початку промови, мабуть, від хвилювання. Він подався вперед у напрямку камери 176 разів і повернувся на початкову позицію стільки ж разів. Він жодного разу не сперся на спинку крісла й не хитнувся з боку вбік. Президент двічі подивився не в камеру, один раз праворуч себе й один раз уперед на стіл. Говорячи про загиблих шахтарів, він нахилився й опустив очі. Коли камера показувала руки президента, то можна було помітити, що він весь час тримав кисті на столі перед собою, іноді кладучи одну руку на другу, але тільки праву на ліву. І ніколи навпаки. Це сталося 13 разів, і тричі, мабуть, бажаючи щось підкреслити, Президент відривав таким чином схрещені руки від столу й потім енергійно опускав. Один раз Леонід Кучма відірвав від столу вказівний палець правої руки, один раз – лівої і один раз мізинець лівої руки. 17 разів Президент підняв і опустив на стіл обидві долоні не в схрещеному стані. Крім того, інколи складалося враження, що Президент тримається за стіл, допомагаючи собі великими пальцями обох рук. На Президентові був гарний темний костюм у ледь помітну подовжню смужку й цілком доречна темна краватка також у ледь помітну, але діагональну смужку, що мало підкреслити на тлі білої сорочки й урочистість події, і численні траури останніх місяців.

Верхній ґудзик піджака був розстебнутий, що відповідало, радше, моді, ніж протоколу. І можна було помітити, що верхній ґудзик сорочки розстебнутий також: можливо, Леонід Кучма просто не любить краваток...

...Грим на обличчі Президента було покладено цілком пристойно і навіть майже непомітно, за винятком, мабуть, дивної подовжньої смуги посеред чола, яка викликала підозру, що це відблиски від телевізійного освітлення.

Загалом, якщо, за європейською шкалою Президент виглядав на “трієчку”, то за українською – достойний “твердої п’ятірки” (за старим стилем).

Усе це – мій особистий аналіз. Хтось може думати інакше. Але мій погляд – радше позитивний, ніж негативний. З цими думками я звернувся до кількох психологів і психоаналітиків. З метою прояснити, що сталося з Леонідом Кучмою 24 серпня, у День Незалежності. І чи не ввижається мені, що він якось змінився?..

Коли Президент схрещував руки перед собою на столі, це могло означати, що він сам не згоден і з тим, що говорить, і руками відгороджується від своїх слів. Він змушений говорити те, з чим не цілком згоден. Ця людина на порозі серйозних рішень, пов’язаних з особистими переживаннями. Його розхитування вперед і назад можуть свідчити про те, що він інстинктивно хоче відірватися від крісла, тобто він, можливо, вже розуміє, що це не його крісло. Або, жартують аналітики, це просто двійник, який сів у чуже президентське крісло. Так, як Президент, говорять приречені, ті, що відходять. Усе це, плюс те, що Президент важко дихав, у принципі можна кваліфікувати як крайню психофізичну втому та втрату життєвої енергії. Крім того, важке дихання, непорушна шия, постійні рухи вперед-назад часто є ознаками бажання висловити тривоги і навіть образи. Так говорять люди, готові плакати від образи”.

Мовний голос

Текст 1

Уривок із драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки

“Той, що в скалі сидить”:
Я поведу тебе в далекий край,
незнаний край, де тихі, темні води
спокійно сплять, як мертві, тьмяні очі,
мовчазні скелі там стоять над ними
німими свідками подій, що вмерли.
Спокійно там: ні дерево, ні зілля
не шелестить, не навіває мрій,
зрадливих мрій, що не дають заснути,
і не заносить вітер жадних співів
про недосяжну волю; не горить
вогонь жерущий; гострі блискавиці
ламаються об скелі і не можуть
пробитися в твердиню тьми й спокою.
Тебе візьму я! Ти туди належиш:
ти бліднеш від огню, від руху млієш:
Для тебе щастя – тінь, ти нежива.

Текст 2

Поетичний вступ до поеми «Мойсей» Івана Франка

Якщо уявити творчість Івана Франка як наповнений міріадами більших і менших світил космос, то серед них найяскравіше астральне видиво – поема “Мойсей”. Поетичний вступ до неї, що починається словами “Народе мій, замучений, розбитий”, супутник тієї зорі, але водночас автономна зірка, яка пульсує на осьовій лінії світового простору Франкових писань.

Франко створив те послання до свого народу, на перший погляд, за випадкових обставин, але в житті великих людей, як взагалі в історії, дуже часто випадок є ознакою логіки неунікненої закономірності. Видавець поеми Беднарський у вже готовій верстці книжки помітив, що її перша сторінка незаповнена (помилка друкарів), і попросив автора написати негайно, на завтра, очевидно, прозою, невеличку передмову до “Мойсея”. Це було 19-го липня, а вночі на 20-е липня 1905 року передмова була написана не прозою, а віршем.

Чи був цей твір інспірований твором Пантелеймона Куліша “До рідного народу” з відомим початком: “Народе без пуття, без честі і поваги”? Складне питання. Франко негативно ставився до деяких писань Куліша, в тому числі й до згаданого вірша, але справедливо відзначив, що “хиби його (Куліша) особистої вдачі і його світогляду в очах потомності значно вменшаться, а за те великі його заслуги визначаться виразніше”. Можливо, Кулішеве звертання до народу зблиснуло перед Франком, коли він почав писати своє звернення, але для нас важливо збагнути не поштовх до написання, а різницю в поглядах двох класиків на народ. Оцінюючи лише одну (та й то неправильно!) козацьку сторінку нашої історії, автор “Чорної ради” картає український народ, а Франко, подаючи різкі, безпощадні характеристики українського народу, виставляє і його незаперечні високі якості, показує переможну і ясну будучину нашої нації. В поетичному вступі до “Мойсея” нема базованої на якійсь фольклорній прикметності чи на якійсь одній історичній події і зачиненої на цьому вузької, народницької думки. Народ в розумінні Франка – це

²¹ Лекція, яку Дмитро Павличко прочитав 11 жовтня 2000 р у Львівському національному університеті ім. Івана Франка з нагоди отримання почесного звання доктора *honoris causa*.

рухома, суперечлива в своєму розвитку, але зростаюча в своїй духовності невмируща сила, яка прагне свободи і дає свідомість колективного безсмертя мислячій національній одиниці.

У поетичному вступі до “Мойсея” геній Франка вже був на висоті цієї поеми, крім того, він був змобілізований не лише цейтнотом короткої липневої ночі, а й відчуттям браку часу на реалізацію численних задумів, які роїлися в ньому. Тут геній Франка явив себе в досконалій довершеності, яку в українській літературі можемо ще спостерігати в “Посланні живим і мертвим” Тараса Шевченка.

Поетичний вступ до “Мойсея” написаний класичними терцинами, формою, яку Франко вперше використав і яку довів до надзвичайної гнучкості й блиску в нашій поезії. Судячи з того, як рідко після Франка українські поети зверталися до терцини, можна зробити висновок, що ця непокірна форма не піддавалася їм і що досі її неперевершеним приборкувачем і паном у нас є Франко. Терцина до нас і взагалі до європейської поезії прийшла з Італії; славу цій складній поетичній, широко для фантазії відчиненій строфі зробив Данте, наповнивши її філософським змістом “Божественної комедії”. Між іншим, у передмові до своєї книжки про Данте, писаній 1912 року, Франко згадує, що він ще “бувши учеником гімназії в Дрогобичі, читав деякі уступи Дантової поеми в німецькому перекладі, а потім пробував читати цілість у польському перекладі”. Незважаючи на те, що німці, поляки та інші європейці перекладали терцини Данте своїми мовами частіше й більше, як українці, саме в українській поезії завдяки Франкові терцина прижилася найкраще. В “Божественній комедії”, до речі, є також звертання до Італії, до народу.

В будові терцини закладена вимога троїстої повторюваності і потрібного оновлення думки, а сам принцип потрібності лежить в основі ораторської і взагалі будь-якої аргументації, а якщо вдуматися глибше, то між терциною і всіма троїстими реаліями і символами, від Святої Трійці до тризуба, існують незримі, але базовані на законі природи похопні зв'язки.

В терцині кожен рядок чекає на продовження свого змісту, кожна рима прагне свого подвійного відлуння. В поезії – це ніби симфонічна музика, в той час як дворядкова або навіть чотирирядкова строфа нагадують лише коротку й просту мелодію пісні. Терцина є складовою частиною октави і сонета, цих також складних і витончених форм, культивованих у нас неокласиками, поетами, що в XX столітті, крім Франка й Лесі Українки, внесли більше європейського духу в нашу літературу, як так звані модерністи, що свій

Поетичний пролог до “Мойсея” – драматичний твір, в якому змагаються дві протилежні думки. Одна – про націю хвору, слабосильну, принижену своїм бездержавним становищем, друга – про націю повсталу, титанічну, державну, пануючу над своїми територіями, просяваючу поміж собі рівними народами. Але є ще тут глибша драма, точніше трагедія вождя, пророка, отого інтимного “я”, котре виступає в скромному самопойменуванні “ми”. Це трагедія “Мойсея”, якому не дозволяє Єгова вступити разом із своїм народом на землю Ханаана, хоч Мойсей саме туди вів протягом сорока років єврейське плем’я, перемагаючи великі труднощі, серед яких найгірше роз’єднаність того племені, ворожнеча між його дрібними, але дуже амбітними провідниками, їхня спільна ненависть до справжнього проводиря.

На цих зізнаннях героя прологу, за яким ми ясно бачимо самого Франка, тримається вся емоційна, трагічна будова вступу до поеми і вся невідворотна, страшна, але правдива схожість між Мойсеєм і Франком.

Ці самокритичні характеристики ми сприймаємо як певну правду лише через факт фізичної смерті Франка, що сталася напередодні повстання першої української держави в ХХ столітті. Але ж ми не можемо прийняти як неспростовну істину думку про те, що “не нам тебе провадити до бою”, адже слово Франка провадило до боротьби за самостійну Україну, коли наша держава відновлювалася вперше в ХХ столітті, провадило й пізніше, коли ця боротьба кипіла під знаменами УПА, провадило й наприкінці століття, коли творився Рух і проголошувалася незалежна Україна.

Франко не уявляв собі здобуття нашої незалежності без бою. Це так само належить відзначити, пам'ятаючи, що здобуття незалежності 1991 року нібито мирним шляхом було зумовлене не лише

унікальним збігом історичних обставин, а й тим незаперечним визвольно-бойовим розвитком самого українського народу, його дозріванням до державності, що супроводжувалось кривавими жертвами на полях битв і не меншими жертвами в радянських тюрмах та засланнях, де гинули за ту ж таки державницьку ідею найкращі українські таланти й розуми.

Отож, у пролозі до "Мойсея" відбувається зіткнення двох суперечливих мотивів як у показі самого народу, так і в образі самого Мойсея-Франка. До такого розуміння нації і своєї власної ролі в історичному поході нації до свободи Франкові допомогла піднятися його безмежна, підтверджена несамовитою працею любов до свого народу.

Але народ, який є паралітиком, гноєм, тяглом у бистроїзних потягах сусідів, це – ще нікчемніший і страшніший народ, ніж той, що його малює Куліш, але саме цей народ любить автор "Мойсея". В жодному іншому творі української поезії любов до народу не була з такою силою і правдою, з такою розпущою й одержимістю показана, як у поетичному вступі до поеми "Мойсей".

Звичайно, існує прозова, наукова передмова до "Мойсея", написана до другого видання поеми 1912 року. Тут виступає зовсім інший Франко, енциклопедичний розум якого стоїть на студений віддалі від свого ж стражденного поетичного серця, і, здається, нема між ними зв'язку, здається, то взагалі різні особистості виступають у одній особі. А проте в тій прозовій передмові ледь-ледь, майже непомітно, та все ж привідкривається таємниця глибоких психологічних взаємин між Мойсеєм і ліричним героєм із поетичного вступу до поеми.

Франко пише: "В біблійнім оповіданні сам Бог показує Мойсеєві Палестину; у своїй поемі я приложив се до ролі Азazelя з наміром зазначити якнайсильніше контраст між пророцькими обіцянками і тим, що дійсно ждало гебреїв у Палестині. Сей контраст я вважав потрібним зміцнити не тільки показом географічного положення та різноплеменності Палестини, але надто ще об'явою про долю, яка чекала гебреїв у тім краю. І се я поклав у роль Азazelя як найсильнішу частку демонської спокуси, що може захитати віру навіть найсильнішого характеру. Але не треба забувати, що ся роль Азazelя в моїй поемі являється тільки поетичним об'єктивуванням власної психологічної реакції, яка мусила відбутися в душі пророка після того, як його відіпхнув його народ. Крайній вислів тої психологічної реакції, що з душі пророка виринається словами: "Одурив нас Єгова!", не був зовсім тріумфом демона-спокусника, який у тій

хвилі зо сміхом відступає від Мойсея, але був тільки зазначенням межі людської віри та людської сили, до якої дійшовши, Мойсей почуває слова самого Бога, що розкривають йому далеко ширший кругозір від того, який міг розкрити йому Азазель, проясняють йому високу мудрість провидіння, що кермує долею народів, і дають його душі й тілу остаточне заспокоєння”.

Примітивне й наївне було б твердження, що Франко сприймав образ ізраїльським народом і самим Єговою зневаженого пророка Мойсея як свою трагічну подобу головним чином через те, що сам був принижуваний галицьким оточенням і тяжко битий протягом усього життя жорстокою долею. Звичайно, крихта гіркоти від того, що доводилося йому переживати через укуси з боку певної частини як української, так і польської інтелігенції, була в його серці. Але оте знесилення журбою, побиття стидом, роздирання сумнівами, оте бачення себе самого в образі доведеного до крайнього відчаю, але не зламаного Мойсея, приходило до Франка з його вистражданої самооцінки, пов'язаної не тільки і не стільки з його власними ідейними хитаннями та помилками, а з трагедією бездержавності українського народу, провину за рабський сором і роз'єднаність якого поет брав на себе.

Демон пустині Азазель показував Мойсееві, яка маленька, бідна, перенизана безплідними, кам'яними кряжами гір Палестина, він розкривав перед пророком страшну, криваву від ударів наїзників майбутність ізраїльського народу в тій обітованій землі і доводив провідника євреїв до крайньої зневіри й розчарування в меті свого життя. Але нечистий геній Азазель не сягнув своєю спокусою до духовних надбань, які може здобути визволений народ; дух пустині демонструє насамперед матеріальні труднощі, котрі чекають на вибавлене з єгипетської неволі гебрейське плем'я.

І тут ми повинні вчитатися у Франкове звернення до народу і побачити, що той народ нагадує паралітика на роздоріжжю не тому, що він просто жебрак, а тому, що потоптана його мова й пісня, тому що він раб, тому що його історія, його довга боротьба за свободу виявилась невдалою, надаремною, і всі ті питання, які Франко ставить перед провидінням, що “кермує долею народів”, стосуються передовсім духовного життя нації.

*Невже задарма стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?*

Задарма край твій весь

*Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?*

*Задарма в слові твому іскряться
І сила й м'якість, дотеп і потуга
І все, чим може вгору дух піднятися?*

*Задарма в пісні твоїй ллється туга,
І сміх дзвінкий, і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?*

Мойсей зневірився, вигукнув: "Одурих нас Єгова!" А в цих питаннях, сповнених болящим відчаєм, так само бренть – а може, справді нам записано назавжди бути гноєм у сусідів, може, справді без всякого вищого намислу нам дано було долею чи провидінням, чи Богом стільки прекрасних духовних прикмет?

*О ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний
твого повстання.*

Отже, Франко вважає, що воскресіння нації, здобуття нею своєї державності – це насамперед духовне визволення, це надання мови й культурі народу не лише права, а й можливості якнайвільніше розвиватися, це сила духу народу, яка є національною свідомістю і глибоким, шанобливим знанням своєї минувшини, предківщини, кривної батьківщини і прабатьківщини.

"Сльози і зітхання", які ми щедро продукували в неволі, що було зрозумілим і так подобалося нашим сусідам, не мають бути назавжди притаманною рисою нашої нації. Не прославляє Франко українських плачів (слова "плач" немає в його вступі до "Мойсея"!), а коли говорить про нашу пісню, то відзначає в ній "світляну смугу надій і втіхи", "дзвінкий сміх", "жалощі кохання й тугу", а не ридання, голосіння й плачі, якими, що поробиш, багата наша пісенна культура.

Цікаво, що та свобода, яку пророкує нам автор "Мойсея", не є виключно сферою духовності.

*...І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.*

Господарська домовитість, власна хата й власне поле – хіба це не економічна частина програми будівництва нашої держави саме тепер, коли закладаються її фундаменти на руїнах останньої світової імперії? Цікаво, що тут Франко в буквальному розумінні погодився з Тарасом Шевченком щодо “своєї хати”, яку певного часу він трактував як обмеження національного життя, критикуючи свого вчителя за “хатній патріотизм”.

Серед численних творів Франка на тему національної свободи і національного ідеалу є чимало речей, які нам треба знати напам'ять, хоч написані вони прозою. В статті “Поза межами можливого” (1900) є такі слова: “...Синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не зв'язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими “вселюдськими” фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації”.

Ці слова треба знати не так задля того, щоб бездумно вірити в них, а радше задля того, щоб у їхньому світлі побачити себе і самого Франка і збагнути, що не так то воно легко було йому уникати отих “вселюдських фраз”, а що вже говорити про таких смертних, як ми, котрі в часи тоталітарного режиму за гаслами вселюдської справедливості приховували кличі до національної свободи. Не будемо лукавити, ми вважали колись, і не без впливу Франка та інших наших визначних політиків, що, здобувши загальнолюдські права, тим самим здобудемо і національну свободу. Була це помилка. До загальнолюдських прав та ідеалів може піднятися тільки визволений, визначений і розвинутий національно державний народ.

Певна річ, у Франка є декларативні, закличні твори на ці теми, як, зрештою, в багатьох наших класиків, але є в нього і те, чого в них нема: українська національна ідея завжди виступає на тлі нашої національної трагедії, наш національний ідеал, за Франком, має осягатися всіма зміслами нашої історії, а наша держава нам потрібна насамперед задля того, щоб зберегти й розвивати свою мовну й духовну самостійність як найголовнішу ознаку гідності саме в загальнолюдському розумінні. Одночасно наш національний ідеал Франко пов'язує з нашою майбутністю, з добрими часами, коли станемо впорівень з вільними народами, що означає набагато більше, ніж просто мати свою державу. Гомін свободи на блакитному Понті, карпатські Бескиди, що годяться бути поясом для української нації,

карпатські Бескиди, що годяться бути поясом для української нації, вогненний лик народу-титана – це те, що буде завжди нас притягати, як закладений у наші гени франківський порив до ідеалу. Це наше устремління вперед, здається мені, найдосконаліше висловив Франко у поетичному вступі до “Мойсея”.

Але, хоч ми сьогодні будемо українську державу, мало чим відрізняємося від біблійного Ізраїля, що, втікаючи з неволі, потрапив у пустелю, пересварений і поділений вождями! Серед нас є сьогодні люди, які раді би повернутися назад у єгипетську, тобто московську займанщину, і не тільки тому, що їм було там добре в матеріальному розумінні, а тому, що нові обставини вимагають думати, а тоді треба було тільки підпорядковуватися, не думати, а лише служити кремлівському фараонові.

Можливо, “облудлива покірність” нашого народу зникатиме поволі в умовах самостійної української держави, хоч з багатьох фактів нашого незалежницького життя виникає протилежна думка. Ми занадто довго були в рабстві і нам, мабуть, замало буде сорока років походу пекучими пісками непевності, у спекотному повітрі чварів зарозумілих “патріотичних” вождів, поміж злодіями, що ховаються в нори, як скорпіони та плазуни, але, посуваючись разом з нами до обітваної землі, не зникають, а сплджують собі подібних, навиклих до нічного, хижацького життя в пустелі. Ми занадто довго були в рабстві, щоб усе те, що нажито нами в ньому, зникло з одним поколінням за допомогою ласкавої пані Смерті. Можливо, “облудлива покірність” з наших душ вивітриться швидко, але “укрита злість”, найприкметніша риса рабів, триматися буде за наші характери ще дуже довго, бо самостійна держава звільняє від рабства (і то не до кінця!) лише громадянина з національною волею і свідомістю.

Кажу – не до кінця, бо в самостійній державі, хоч би якою ідеальною вона була, суперечливі мотиви соціального життя, які формують багатих і бідних, перебувають якщо не в конфлікті, то в постійних недомаганнях і в навзаємних оскарженнях.

Сьогодні говорять і пишуть, що молодий Франко розвивався під впливом марксизму, а в зрілому віці сам собі заперечував, критикуючи Маркса і народну державу, яка могла бути (а ми знаємо, якою вона була) створена за марксистськими рецептами. Геніальна передбачливість Франка щодо держави, збудованої на диктатурі пролетаріату, – це справді те, чим може пишатися в світі українська політологічна думка. У Європі і найближчі наші сусіди не знають, що критичний аналіз комуністичної, тоталітарної держави, котрим тепер заповнені політичні видання, був зроблений українцем, Франком, у

його статтях і особливо у книжці “Що таке поступ”, виданій у Коломиї 1903 року, а написаній щонайменше за 20 літ до більшовицького перевороту в Росії. Нам треба пам’ятати, що молодий Франко пропагував політичні, економічні, соціальні науки Європи в Україні не як прихильник побудови марксистської держави, а як борець за права людини, власне, за ті права, які нині стали в пошані демократичної світової цивілізації. В статті “Чого ми хочемо?” (1879) він пише: “...Робітник повинен вимагати загального голосування, бо він хоче на весь голос заявити з трибуни про свій біль і страждання.. Ми вимагаємо лише таких дрібниць, а це і не соціалізм, і не комунізм, а справедливість”.

Вся діяльність Франка, включаючи і його переклади з Маркса й Енгельса, і його економічні та історичні розвідки, і його політичні орієнтації, і створені ним образи українських робітників, – усе належить до боротьби за справедливість, за справедливість соціальну, котру, як це доводив зрілий Франко, неможливо здобути бездержавному народові.

Але тепер з’ясувалося, що бути вільною людиною важче, ніж бути рабом, бути державною нацією важче, ніж бути колоніальним народом. Велика мета – свобода – не зникає, але вона переходить з колективного, об’єднувального чинника в індивідуальну сферу. А тому від духовного розвитку кожного члена нашого суспільства тепер залежить загальне становище народу. Наше суспільство, яке за часів гноблення було об’єднане менше мріями про свою державу, а більше бажанням жити в такому добробуті, як живуть люди на Заході, за обставин свободи роз’єднується, все глибшою стає безодня, яка розділяє окрадених і крадущих, людей з людьми і людей із звірячими інстинктами.

І дивина – на всі наші сучасні суспільно-політичні недуги знаходимо рятівні поради у Франка, так, наче він пройшов з нами до самого порога XXI століття, як подібний до нього біблійний пророк під стіни Єрихону.

*Народе мій, замучений, розбитий...
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що б виявило твоїх сил безмірність?*

Нема іншого способу для виявлення безмірних сил народу, крім його державної організації, яка постійно виробляє і забезпечує його національну і соціальну єдність на цій основі – його різносторонній, багатовимірний, модерний розвиток. Це означає – держава понад усе. Тут було б доречно вислухати Франка: “Всяке людське діло, –

говорить його герой з нарису “На склоні віку”, – в далеко більшій мірі вплид людської пристрасті, ніж чистого розуму. А для такого великого діла, як відродження й консолідація якоїсь нації, не біда прийняти в рахунок і порцію національної виключності, односторонності чи, коли хочете, шовінізму. Не бійтеся, коли національні потреби будуть заспокоєні, національний голод буде насичений, то нація відкине шовіністичну страву, розум візьме перевагу над пристрастю, загальнолюдське і спільне над тим, що спеціалізує і ділить”. Коли йдеться про відродження й консолідацію не якоїсь, а саме української нації, то наша виключність (не будемо тут вживати слова “шовінізм”) полягає саме в тому, що ми, один з найбільших народів Європи, найпізніше здобули свою державність, хоч фактично протягом століть боролися за неї, і тепер нізащо в світі не можемо поступитися ані найменшим граном своєї національної суверенності.

Держава понад усе, але український громадянин з національною волею і свідомістю, за всіма заповідями Франка, повинен мати так само соціальну волю і свідомість, яка дала б самостійній Україні бажання й силу утверджувати зрозумілу без політичного галасу та крику людську справедливість.

Із поетичного вступу до “Мойсея”, де трагедія і надія на краще майбутнє українського народу подані з унікальною метафоричною виразністю, віра в ті часи, коли Україна “огнистим видом” засяє “у народів вольних колі”, перейшла в грізні роздуми кожного мислячого українця. Ця віра живила український визвольний рух протягом усього ХХ століття. І ми, вже здобувши незалежність, повинні стояти в ній надалі, щоб зберегти й розбудувати свою державу, та не лише задля того, щоб мати свою валюту й армію, а задля того, щоб позбутися духовного каліцтва, матеріального жебрацтва і всього того рабського при звичаєння, що так боліло Іванові Франку – нашому єдиному і вічному Мойсеєві.

Павличко Д. В.

Поетичний вступ до поеми «Мойсей» Івана Франка / Дмитро Васильович Павличко. – Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2001. – 32 с. : 1л. портр. – (Doctor Honoris Causa).

Текст 3

Молитва Слуги Божого митрополита Андрея про Божу мудрість

Великий і всемогутній Боже! Зішли на мене з високих і святих своїх небес і від престолу своєї святої слави твоєю святу Мудрість, що сидить праворуч Тебе.

Дай мені мудрість твого уподобання, щоб я в житті умів те, що Тобі миле, гаряче бажати, мудро шукати, у правді признавати і досконало виповняти на славу й честь твого святого імени, «на хвалу слави Твоєї ласки».

Дай мені, Боже, мудрість мого стану, щоб я все сповняв, чого бажаєш, дай мені розуміти мої обов'язки, дай мені мудрість моїх обов'язків і дай мені їх виконати так, як треба і як належить на славу твою і хосен моєї душі.

Дай мені мудрість твоїх доріг і мудрість ходити стежками Твоєї святої волі. Дай мені мудрість поведження і неповедження, щоб я вмів не вивищатися в одних і не упадати в інших. Дай мені мудрість радості і мудрість смутку; нехай тішуся лише тим, що до Тебе веде, нехай смучуся лиш тим, що від Тебе віддаляє.

Дай мені мудрість всього, що переминає, і всього, що триває; нехай перше в моїх очах маліє, а друге росте.

Дай мені мудрість праці та мудрість відпочинку; нехай мені буде розкішню праця для Тебе, а втомою відпочинок без Тебе.

Дай мені мудрість щирого і простого наміру, мудрість простоти, мудрість щирости. Нехай серце моє звертається до Тебе і в усьому шукає Тебе впродовж цілого життя.

Дай мені мудрість послуху для твого закону, для Твоєї Церкви. Дай мені мудрість убозтва, щоб я ніколи не оцінював дібр інакше, як відповідно до їх дійсної вартости. Дай мені мудрість чистоти, відповідно до мого стану та покликання.

Дай мені мудрість терпеливості, мудрість покорі; мудрість веселости і поваги, мудрість Господнього страху; мудрість

правдомовности і добрих діл. Нехай буду терпеливим без ніякого нарікання, покірним без найменшого удавання, веселим без немірного сміху, поважним без суворости; щоб я боявся Тебе без спокус розпуки; щоб я був правдомовний без тіні двоязичности; нехай мої добрі діла будуть вільні від самоуподобання.

Дай мені мудрість – ближніх у потребі напоминати без самовивищення; дай мені будувати словом і ділом без лицемір'я. Дай мені, Боже, мудрість чуйности, уваги й обережности, нехай мене не зводить на бездоріжжя ніяка пуста гадка.

Дай мені мудрість благородности, нехай мене ніколи не повалить ніяке брудне й недостойне прив'язання. Дай мені мудрість правости, нехай мене ніколи не зводить з дороги обов'язків ніякий самолюбний намір. Дай мені мудрість мужества й сили, нехай мене не звалить ніяка буря. Дай мені мудрість свободи, нехай мене ніколи не поневолить ніяка насильна пристрасть!

Дай мені мудрість богословських чеснот і моральних чеснот: віри, надії, любови, благорозумности, побожности, здержливости і мужности. Дай мені, Боже, мудрість апостолів, мудрість мучеників; дай мені мудрість священичу й душпастирську, дай мені мудрість проповідників і вчителів, дай мені мудрість служителів святих таїн, дай мені мудрість євхаристійну і мудрість таїнственну – мудрість молитви і душевного зріння.

А передусім, Господи, дай мені мудрість сердечного розкаяння і досконалого жалю. Дай мені мудрість пізнання себе в моїй немочі і злобі; дай мені мудрість умиртвлення і посту; дай мені мудрість відречення і пожертвоування себе; дай мені мудрість жертви, мудрість хреста, мудрість крові.

Боже, дай мені, вкінці, ту мудрість, що, згідно зі святими твоїми намірами, веде до злуки Церков під одним зверхнім пастирем, Вселенським архиєреєм. Дай мені мудрість те діло святого з'єднання цінити, любити, для нього й життя посвятити. Дай мені мудрість нашого східнього обряду, його придержуватися, його відновляти і розвивати; дай мені мудрість отців святої східньої Церкви і всіх великих церковних учителів.

Дай мені мудрість великого твого апостола Павла, щоб я бодай його послання добре розумів, пам'ятав та вмів їх пояснювати Твоєму народові. Дай мені мудрість першого твого намісника, щоб я розумів наміри твого божого провидіння, що рядить Церквою через Римських архиєреїв; дай мені мудрість послуху їм та вселенській католицькій Церкві. Дай мені мудрість церковної історії та богословії.

Дай мені ту мудрість, що мені і моєму народові найбільше недостає. Дай мені мудрість правдивого вдоволення, правдивого щастя. Амінь.

Текст 4

Скоромовки

Чапля в чоботях чвалає,
У чаплят чобіт немає,
А чаплєня без чобіт
Мчить до чаплі на обід.

В очереті черепаха.
З очерету чапля-птаха
Чапу-чапу до води:
– Черепахо! Йди сюди!
Вже тут сонце не пече,
Чиста річечка тече.

Чайка жабку пригощає:
– Молока тобі
Чи чаю?
– Молоко вже допиваю,
Хочу чаю
З молочаю.

Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
Ти не вмієш так, як я,
Я не вмію так, як ти.

Пішли рясні дощі,
Ловилися лящі.
А хлопці – мов хлющі:
Забули про плащі.
Та що їм ті дощі,
Коли такі лящі.

Два стоноги, дві стоніжки
Захотли грати в сніжки,
Тільки ж як
Ліпити сніжки –
Рук нема,
Одні лиш ніжки.

Ведмедику-педащо,
Ліз на пасіку нащо?
– Буду джмеликом дзижчати,
Буду мед куштувати.

Хитру сороку
Спіймати морока,
А на сорок сорок
Сорок морок.

На дворі трава,
На траві – дрова.

Каже верба вербі:
– Чом ти, вербо, в журбі? –
Каже вербі верба:
– Хіба це, вербо, журба?
Просто листочків нема,
Не за горами зима!

Стриб-стриб-стриб!
Підстрибує
По стерні рідня –
Перепілка, перепіл, перепеля.

Віз Устим овес на млин,
Зачепив вусами тин:
Млин гуркоче – мірошник регоче.

Ти, малий, скажи малому:
Хай малий малому скаже,
Хай малий мале теля прив'яже.

Перепел підпадьомкає,
Перепілка підпідпадьомкує,
А перепелята перепідпідпадьомкують.

Полопи поле, поливали,
На перепелів полювали.

Був бик-тупогуб,
Тупогубонький бичок,
У бика була губа – біла тупа.

Пиляв Пилип поліна з лип.
Притупив пилку Пилип.

Бабин біб розцвів у дощ –
Буде бабі біб у борщ.

Семен сказав своїм синам:
"Сини, складіть скирту сіна".
Сини склали скирту сіна.
Семен сказав своїм синам:
"Спасибі".

Босий хлопець сіно косить,
Роса росить ноги босі.

Ніс Гриць пиріг через поріг,
Став на горіх –
Упав на поріг.

Кіндрат купив капелюх.
Капелюх Кіндрату до вух.

Налетіли
З лісу оси
Та й поїли абрикоси.
Потім випили
Всі роси.
І тепер
В нас після ос
Ні роси, ні абрикос.

На городі липа, –
Чорні брови в Пилипа,
А я свої в сажу вмажу,
Пилипові – переважу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Інтонція

Текст 1

Оповідання про рідну мову

Було це давно, ще за старої Австрії, в далекому 1916 році.

У купе першого класу швидкого поїзда Львів-Відень їхали англієць, німець, італієць. Четвертим був відомий львівський юрист Богдан Костів. Балачки велись навколо різних тем. Нарешті заговорили про мови – чия краща, чия багатша і котрій з них належить світове майбутнє. Звісно, кожен почав вихваляти свою мову. Першим заговорив англієць:

Англія – це країна великих завойовників і мореходів, які славу англійської мови рознесли по всьому світі. Англійська мова - мова Шекспіра, Байрона. Діккенса та інших великих літераторів та вчених. Отже, англійській мові належить світове майбутнє.

– Ні в якому разі, – гордовито заявив німець. – Німецька мова – це мова двох великих імперій Великонімеччини і Австрії, які займають пів Європи. Це мова філософії, техніки, армії, медицини, мова Шіллера, Регеля. Канта, Вегнера, Гейне. І тому безперечно, німецька мова має світове значення. Італієць усміхнувся і тихо промовив:

– Панове, ви обидва неправі. Італійська мова – це мова сонячної Італії, мова музики і кохання, а про кохання мріє кожен. Мелодійною італійською мовою написані кращі твори епохи відродження, твори Дайте. Бокаччо, Петрарки, лібретто знаменитих опер. Верді, Пуччіні, Россіні, Доніцетті та інших великих італійців. Тому італійській мові належить бути провідною в світі. Українець довго думав, нарешті промовив:

– Я не вірю в світову мову. Хто домагався цього, потім був гірко розчарований. Йдеться про те, яке місце відводиться моїй українській мові поміж ваших народів. Я також міг би сказати, що моя рідна мова – це мова незрівнянного сміхотворця Котляревського, мова геніального поета Тараса Шевченка. До пророчих звучань Шевченкової поезії досі ніхто у світі не піднявся. Це лірична мова кращої з кращих поетес світу – Лесі Українки, мова нашого філософа мислителя Івана Франка, який вільно володів 14 мовами, в тому числі

нахваленими тут. проте рідною, а отже, найбільш дорогою, вважав-у-країни-Соку.

На нашій мові звучить понад 300 тисяч народних пісень, тобто більше, як у вас всіх разом узятих ... Я можу назвати ще багато славних імен свого народу, проте по вашому шляху я не піду. Ви ж по суті нічого не сказали про багатство й можливості ваших мов. Чи могли би ви, скажіть, на своїх мовах написати невелике оповідання, в якому б усі слова починалися з однакової буки?

Ні, ні. ні! Це неможливо, – відповіли англієць, німець, італієць.

Ось на ваших мовах це неможливо, а нашою це зовсім просто. Назвіть якусь букву, звернувся він до німця.

Хай буде буква "П", сказав той.

Добре. Оповідання буде називатись

Перший поцілунок

Популярному перемишльському поету Павлу Петровичу Подільчаку прийшло поштою приємне повідомлення:

"Приїздить Павле Петровичу, писав поважний правитель Підгорецького повіту Полікарп Пантелеймонович Паскевич, – погостюєте, повеселитесь". Павло Петрович поспішив, прибувши першим поїздом. Підгорецький палац Паскевичів привітно прийняв приїжджого поета. Потім підїхали поважні персони - приятелі Паскевичів... Посадили Павла Петровича поряд панночки - премилої Поліни Полікарпівни.

Поговорили про політику, погоду. Павло Петрович прочитав підібрані пречудові поезії. Поліна Полікарпівна пограла прекрасні полонези Понятовського, прелюдії Пуччіні. Поспівали пісень, потанцювали надеспан. польку. Прийшла пора -попросили пообідати. Поставили повні підноси пляшок: Портвейну, Плиски. Пшеничної, підігрітого пуншу, пива, принесли печені поросята, приправлені перцем, півники, пахучі паляниці, печінковий паштет, пухкі пампушки підпечеричною підливою, пироги, підсмажені плячки. Потім подали пресолодкі пряники, персикове повидло, помаранчі, повні порцелянові полумиски полуниць, порічок. Почувши приємну повноту, Павло Петрович подумав про панночку. Поліна Полікарпівна попросила прогулятись по Підгорецькому парку, помилуватись природою,

послухати пташині переспіви. Пропозиція повністю підійшла прихмілілому поету. Походили, погуляли ... Порослий папороттю придавній парк подарував приємну прохолоду. Повітря п'янило принадними пахощами.

Побродивши по парку, пара присіла під пророслим плющем платаном.

Посиділи, помріяли, позіхали, пошепталися, пригорнулися. Почувсь перший поцілунок: прощай, парубоче привілля, пора поету приймакувати.

В купе заплодували, і всі визнали: милозвучна, багата українська мова буде жити вічно поміж інших мов світу.

Зазнайкуватий німець ніяк не міг визнати свого програшу. – Ну. а коли б я назвав іншу букву? – заявив він. – Ну, наприклад, букву "С". Я на своїй мові можу створити не лише оповідання, а навіть вірш, де всі слова починаються на "С", до того ж будуть передавати стан природи, наприклад, свист зимового, вітру в саду. Якщо ваша ласка, прошу послухати.

Самотній сад

*Сипле, стелить сад самотній.
Сірий смуток, срібний сніг.
Сумно стогне сонний струмінь
Серце слуха скорбний сміх.
Серед саду страх сіріє.
Сад солодкий спокій спить.
Сонно сипляться сніжинки.
Струмінь стомлено сичить.
Стихли струни, стихли співи,
Срібні співи серенад,
Срібно стеляться сніжинки -
Спить самотній сад.*

Геніально! Незрівнянно! – вигукнули англієць та італієць. Потім усі замовкли. Говорити не було потреби.

Текст 2

Іван Франко

Уривок із поезії «Якби знав я чари, що спиняють хмари...»

Якби знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута!
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила.
Всі думки й бажання за одним ударом.
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу, —
Тільки мій там образ і ясніє й гріє...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Текст 3

Любов Бенедишин «Контрасти»

Життя складається з контрастів
Є урвища і є мости
Шанс дарувати й шанс украсти
Є світло й темінь, я і ти
Зневіра є і є надія
Одвічна істина й брехня
Черниця є і є повія,
Шовкова стежка і стерня
Є джерело і є болото
Є зло й добро, є пекло й рай
Є «так» і «ні», є «за» і «проти»
Прощення й помста-
Вибирай!!!

Текст 4

Уривки текстів

а) Справжня любов до народу – прекрасна річ; порядна і чесна людина сприймає її як належне, тому багато про це не говорить; так само, як порядний чоловік не кричить на цілий світ про свою любов до жінки, родини і так далі. Справжня любов оберігає, приносить жертву – і, головне, працює.

Т.Г.Масарик

б) Усередині людини має бути енергетичний реактор, який робить із неї творця, особистість, що вирізняється з-поміж інших певними моральними засадами, самодисципліною, розумінням життєвого призначення, мети і сенсу життя, ставлення до людини, моралі, законів і цінностей.

З газети

в) Честь людини полягає в тому, щоб у задоволенні своїх потреб вона залежала тільки від свого працелюбства, від своєї поведінки і від свого розуму.

Гегель

г) Справжня картина нашого телебачення – це зумисні колотини, лемішка, шкідливе для обох мов, а особливо української, перемішування, за наявності якого про чистоту тої чи тої годі говорити. Тим більше – мріяти про атмосферу пієтету до української мови, плекання коментаторами, дикторами, ведучими, редакторами багатства, свіжості, вишуканості мовленнєвого ряду.

В.Дончик

г) Активність новітньої московської експансії в культурно-інформаційний простір України виразно засвідчує історія комерційного телеканалу ICTV, заснованого 1992 р. спільною українсько-американською компанією. Це був єдиний в Україні телеканал, що майже всі передачі демонстрував у якісній адаптації українською мовою. Але у 2000 р. телекомпанія перейшла до російського власника і тепер не лише веде мовлення російською, а й запрошує до праці московських ведучих і коментаторів.

Г.Залізник, Л.Масенко

Знаки для партитури тексту

- — словесний наголос;
- — логічний наголос – норма (суцільна лінія під словом);
- - - — наголос послаблений;
- == — — логічний (чи фразовий) наголос відчутно посилений:
- / — пауза;
- // — пауза середня;
- /// — пауза довга;
- ↗ — підвищення тону (мелодія злету);
- ↘ — зниження тону (мелодія спаду);
- ∩ — мелодійна хвиля, вказує на інтонаційне поєднання слів;
- — уповільнення вимови;
- — пришвидшення розмови;
- < > — виділення особливим тоном елементів тексту
(наприклад, вставлених конструкцій);
- << >> — іронічна інтонація;
- ([:]-) — заміна авторських розділових знаків.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Акустичні властивості звуків української літературної мови

Текст 1

Костянтин Бальмонт

Лекція «Поезія як чаклунство»

“Голосні – це жінки, приголосні – чоловіки. Голосні це сам наш голос; матері – що нас народили, сестри – що нас цілували, першоджерело, звідки ми витекли в словеснім своїм лику. Отже, коли б у нашому мовленні були тільки голосні, ми не вміли б розмовляти – лише голосили б ними в протяжній вільготності без форми, як плещуть води розливу.

А приголосні мужньою своєї твердою вдачею впорядкували розкіш розливу, стали дамбою, греблею, довгим молотом, ясним річищем, що спрямовує води до свідомої праці. Все ж, хоч і керують усім приголосні, хоч і вважають вони себе справжніми господарями слова, – не на приголосних, а на голосних буває наголос у кожному слові...

Азбука наша починається з **А**. **А** – найясніший, найголосніший звук, що без усякої перегороди виходить з рота... **А** – перший основний звук розкритого людського рота, як **М** – закритого. **М** – болісний звук глухонімого, стогін затриманої, здавленої муки. **А** – голосіння надмірного страждання. Два первні в однім слові, що повторюється трохи не в усіх народів – Мама. Два первні в латинському амо – люблю. Захоплене дитяче гукає **а**, і в глибині мовчання, прямуюче німіюче **м**. М'яке **м**, воложне **а**, сумне **м**. М'яке **м**, воложне **а**, сумне **м**, ясне **а**. Медове **м** і **а** – як бджола. **В** **м** – мертвий шум зими, **в** **а** – чарівна весна... Як камінь, **а** – не жаркий рубін, **а** в місячнім чарі опал, іноді, частіш ж діамант, що виграє всіма барвами дня, вся гама кольорів... Слава повноголосному **А**, це наша слов'янська буква!

О – це горло. **О** – це рот. **О** – звук захоплення. Урочистий розлог, просторінь єсть **о**: поле, море, обшир. Чому ми кажемо Оргія? Тому, що в Оргії – стогін захоплення. Все величне, хоч і темне, визначається через **о**: стогін, горе, гроби, похорон, сон, море...

Гострозоре око ворога вовка і око сліпе бездомної півночі. Ізвої суворі волі. Бездонне о.

У – музика шумів, вигукування жаху... Гук мідяних труб. Грубе по матері своїй: стук, бунт, тупо, круто, рупор...

Белькотання хвилі чуємо в л, щось, воложне, любовне – Ліана, Лілея. Переливне слово "Люблю"...

У самій природі л має певне розуміння, так само, як паралельне р, що стоїть поряд. Стоїть поряд – і протилежне. Два брати – отже один світлий, а другий темний. Р – шкоре, мережане, грізне, суперечливе... Р – один з тих віщих звуків, що беруть участь і в мовах різних народів, і в рокотах всієї природи. Як з, с і ш чуємо і в свисті вітру, так і р є в нашому роті й горлі, є і в гарчанні тигра, й у воркуванні горлички, і в кряканні крука, і в рокотанні бурхливих вод, і в гуркоті грому..."

Складні випадки вимови шумних приголосних

Букво-сполучення	Вимова	Приклади	
<i>жс+ц', шс+ц', чс+ц', жс+с', шс+с', чс+с', с+ш, з+ж, з+дж</i>			
– жц (і)	[з'ц']	кн ^і жці	[кн ^і з'ц'і]
– шц (і)	[с'ц']	ком ^а шці	[ком ^а с'ц'і]
– чц (і)	[ц']	дочці	[доц':і]
– жс (я)	[з'с']	нам ^а жся	[нам ^а з'с'а]
– шс (я)	[с']	гр ^і єшся	[гр ^і є"с':а]
– чс (я)	[ц'с']	м ^у чся	[м ^у ц'с'а]

з+ш-, -з+ш-, з+ч-, -з+ч-

зш-	[ш:] у префіксі з-	зш ^і ти	[ш: іти]
-зш-	[жш] у всіх інших випадках	безш ^у мно злізши	[бе"жш ^у мно] [зліжши]
зч-	[шч] у префіксах з-, роз-, прийменнику з	зч ^і стити р ^о зчин з чо ^г о	[шч ^і сти"ти] [р ^о шчин] [шч ^о го]
-зч-	[жч]	безч ^е сний	[бе"жч ^е сний]
-сш	[ш:]	ві ^і рісши	[ві ^і р'ш:и]
зж-	[ж:]	зж ^о вкнути безж ^а лісний	[ж:о ^у кнути] [бе"ж:а ^і лісний]
здж	[ждж]	з джерел ^а	[ждже"ре"ла]

т'с', тс', т+ш, т+ц, т+ц', т+ч, т+жс

-ться	[ц':]	б'ється, ра ^д иться	[б ^і єц':а] [ра ^д иц':а]
-тс (і)	[ц']	б ^у тсів	[б ^у ц'іў]
	[ц]	б ^у тси	[б ^у ци]
-тш-	[чш]	кор ^о тший	[кор ^о чший]
-тц-	[ц:]	кор ^і тце	[кор ^і ц:е]
-тц (і)	[ц':]	в клі ^т ці	[укліц':і]
-тч-	[ч:]	о ^т че	[о ^т ч:е]
-тж	[джж]	о ^т же	[о ^т джже]

д+жс, д+ч, д+ш, д+с, д+ц, д+з

-дж	[джж]	а ^д же	[а ^д джже]
-дч	[джч]	ві ^д чу ^т и	[в'іджчу ^т и]
-дш	[джш]	пі ^д шук ^а ти	[п'іджшук ^а ти]
-дс	[дзс]	ві ^д ступ	[в'ідзступ]
-дц	[дзц]	ві ^д цур ^а тися	[в'ідзцур ^а ти"с'а]
-дз	[дзз]	ві ^д звук	[в'ідззвук]

Артикуляційна класифікація приголосних

За активним мовним органом				Губні				Язикові				Глоткові				
				Губно-губні		Губно-зубні		Передньо-язикові		Середньоязикові	Задньо-язикові					
				За засобом творення				Тверді	М'які	Тверді	М'які	Тверді	М'які	Середньоязикові	Тверді	М'які
Шумні				Зімкнені	Чисті	Дзвінкі	б				д	д'		г		
						Глухі	п				т	т'		к		
				Африкати	Дзвінкі				Дз дж	Дз'						
					Глухі					ц,ч	ц'					
Щілинні				Дзвінкі					зж	з'			г			
				Глухі			ф		с,ш	с'	х					
Сонорні				Зімкнені носові			м				н	н'				
				Щілинні	Серединні	в					й					
					Бокові					л	л'					
					Дрижачі						р	р'				

Артикуляційна класифікація голосних

Підняття	Ряди		
	Передній	Середній	Задній
Високе	[i] [и]		[y]
Середнє	[e]		[o]
Низьке			[a]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Усне мовлення в контексті засад класичної риторики

Тексти

3. Прочитайте тексти, встановіть їх жанрову належність. На основі яких ознак ви робите свої висновки? Напишіть, які екстралінгвістичні засоби варто застосовувати, виголошуючи певні частини тексту.

I. Знаний американський фінансист Дж.Сорос видрукував брошуру, присвячену національним проблемам. Мене вона зацікавила тому, що її автор належить до “синтетичної” американської нації, яка має всі ознаки ПОЛІЕТНІЧНОЇ спільноти. Хоча від кожного, хто вариться в американському казані, можна чекати заперечення національних вартостей, Дж.Сорос засвідчив свою до них повагу. Але: окрім слова є число. “Багато” чи “мало” національного потребує здорове суспільство? Таке суспільство Дж.Сорос називає ВІДКРИТИМ і порівнює його внутрішню структуру зі структурою води. Молекулярні зв'язки зумовлюють структурованість води, але водночас і її плинність: баланс цих якостей зумовлює спроможність води бути розчинником, здатним забезпечити взаємодію розчинених у ній сполук – відтак однією з найважливіших складових частин усього живого. Набуваючи при замерзанні жорсткої структури, вода втрачає ознаки “живого”, бо перетворюється в лід; надмір національного (ксенофобія, шовінізм, расизм) спричиняє виникнення ЗАКРИТОГО суспільства. Проте перегрівання перетворює воду в газ (пару), що є аналогією ХАОТИЧНОГО суспільства, яке виникає там, де повністю руйнується національна структура. Закритими є усі тоталітарні суспільства незалежно від того, що спричиняється до їх “замерзання” – ксенофобія, класова ворожнеча чи релігійна нетерпимість. Україна нині є суміш-шю острівців тоталітарного льоду, плинних демократичних структур і викидів антинаціонального (антиукраїнського) та атидержавного (анти-Українського) пару.
В.Войтенко

II. Оповідати скажені, з усякого погляду безцільні вчинки сучасної російської бюрократії за останні десятиліття було б занадто багато. Вона згноїла кілька генерацій найкращої російської інтелігенції в

тюремних льохах та сибірських снігах, довела до нечуваного зубожіння, темноти та занепаду десятки мільйонів російського люду, видушила всі живі соки з російських земств, стіснила до краю російські університети, витиснувши з них майже всі найкращі, талановиті вчительські сили, довела до абсурду середнє шкільництво, звела на нижчий ступінь людову школу, віддавши її в руки попів, здеморалізувала судівництво, одним словом підточила і підірвала в ім'я своєї полотняної благонадьожності всі ті основи, на яких може стояти й розвиватися державне життя. Та не досить того, вона осоромила Росію на весь світ безумною системою русифікації в Польщі та в Литві, заборонаю української мови, руйнуванням останків автономії Ліфляндії та Фінляндії, грабуванням своїх власних вірмен і т. ін. Нічого всередині Росії вона не лишила нетиканим, на все мусила покласти свою медвежу лапу, всюди мусила напакостити, в своїм сліпим нерозумі ламаючи те, що природне, живе, чесне, а підпираючи здирство, шахрайство та деморалізацію в усякій формі.

І ось як результат і завершення сеї епопеї – остання війна з Японією. Одурілий від повноти свого самовладства, оп'янілий почуттям своєї невідчальності ні перед ким чиновник глупо-брутально, безтямно і зовсім непотрібно, а бодай до краю легкокомисно вгонює Росію в сю війну. Його п'яній голові сняться легкі побіди над "азіатськими мавпами" і незмірна здобич у краю хризантем та черешневого цвіту. Він у своїй людоджерній фантазії вже роздає японця, хрпає його з кістками на снідання. Але війна не іграшка, дужим язиком, довгими пальцями та людоджерною фантазією її не виграєш. Але навпаки: на людоджерні фантазії одурілого всевладного чиновника тисячі, десятки тисяч неповинних людей, селян, робітників, інтелігентів накладають головами; мільйони і мільярди народного добра ідуть із димом, пропадають на дні моря або розкрадаються тим ненажерним хробаччям, що все і всюди тягнеться в хвості бюрократичної орди, як колись хмари галок супроводили татарську орду в її руїнних загонах. Ідуть удари за ударами, один тяжчий від другого. Вони помалу, але немилосердно відслонюють перед світом усю наготу, всю обридливу гнилизну російського режиму, всю безсумлінність, безтямність та бездарність головачів того режиму. Не помагає нечувано безлична, рафінована система брехень. Удар іде за ударом, а кождий обризканий ріками крові там, на далеких проклятих бойовищах; облитий морем сліз тут, на оголених із робітника та порятівника безмежних, але занедбаних, виссаних та виявлених полях Росії.

І. Франко

III. І цариця амазонок Біла Лебідь сказала:

– Мала сьогодні розмову з богами, і небагато втішного вони мені сказали, бо чоловіків, скільки б їх не забили, ми не здолаємо через слабкість та жалісливість нашу. Тоді мені веліли боги вибрати з-поміж моїх юних войовниць найліпшу, найгарнішу, найжорстокішу і найсміливішу. І оце вибрала я тебе. Наказали боги, щоб послала і тебе у глибини часу через чарівництво, яке одній мені виповіли боги наші. І ти покинеш нас, сядеш на коня і рушиш у ті глибини часу, несучи із собою і передаючи поколінням жіночого племені наше неупокорення і войовничий дух. Вряди-годи оживатимеш у світі, звісно, в жіночому тілі, і творитимеш те, для чого ми призначені – мужовбивство. І за те прийматимеш жорстоку від чоловіків покару. Але не бійся і не вражайся, бо вбити тебе ніхто не зможе, адже ти посланниця богів наших у глибини часу. Кожна твоя чергова смерть буде лишень свідченням чи сигналом, що надійшов тобі час знову сідати на коня і мчати в нові покоління до нових людей. Але ти не змінюватимешся духом, бо в цьому твоє призначення. Але для того, щоб таке здійснилося, мусиш сказати мені: чи готова, войовнице, на такий подвиг?

І юна прекрасна істота, тонка в стані, але з м'язистим тілом, гордо скинула голову, блиснула залізно очима й мовила дзвінко, ніби вдаряла мідь об мідь: “Готова, повелителько! Це не твоя і не моя воля, а наших богів. Через це не маємо вибору!”

В.Шевчук

IV. Високошановна пані Надю! Після раптової смерті Вашого батька Петра Яцика, великого українського мецената, в багатьох українських вчителів закралася тривожна думка про те, що другий Міжнародний конкурс з української мови, який він зініціював і на який дав великі кошти, може не відбутися.

Ваше рішення продовжити благородну батьківську справу – то не тільки рішення, продиктоване серцем відданої доньки. Я читала Ваші спогади про Петра Яцика, опубліковані в прекрасній книжці “Меценат, який не відмовився бути українцем”, і зрозуміла: для Вас, людини, народженої в Канаді, наші українські проблеми і болі – не порожній звук.

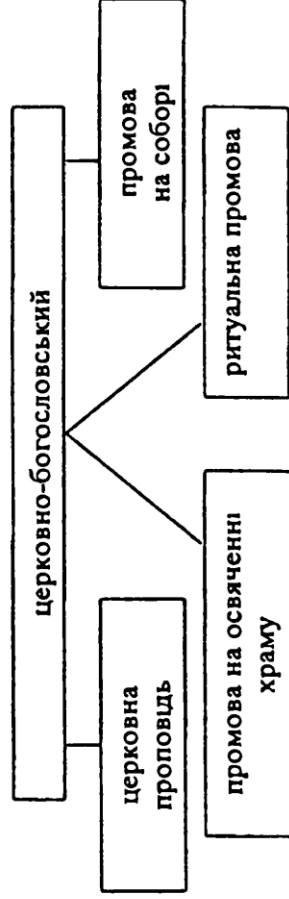
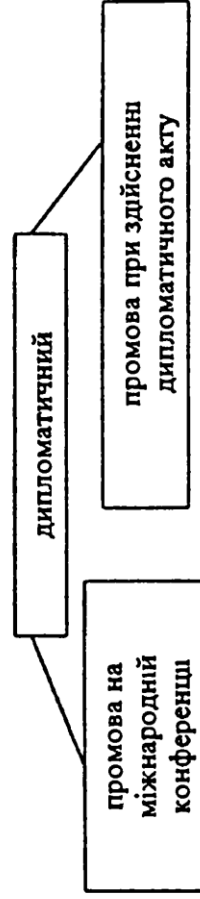
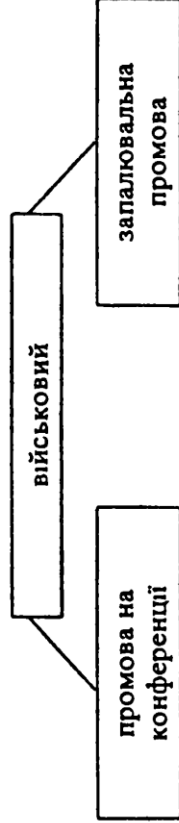
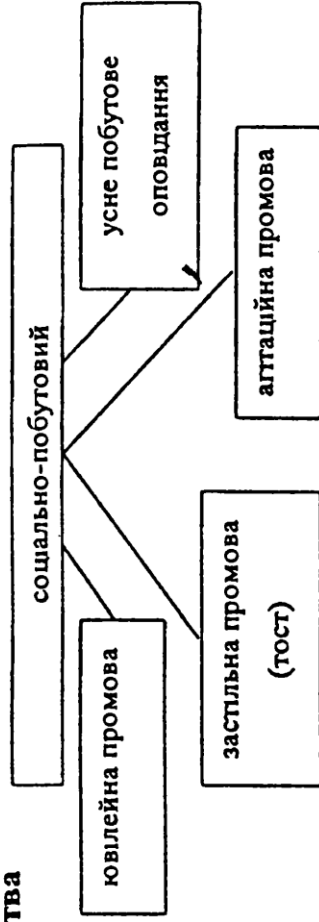
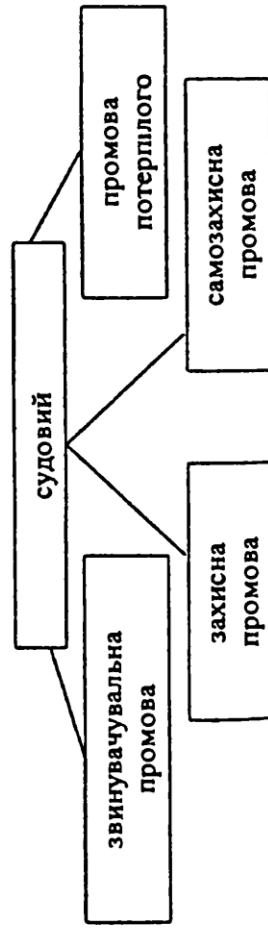
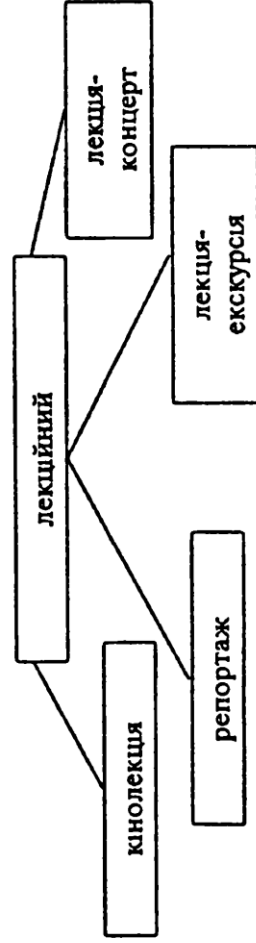
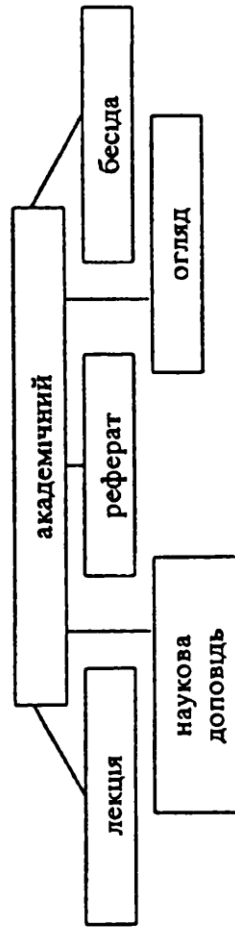
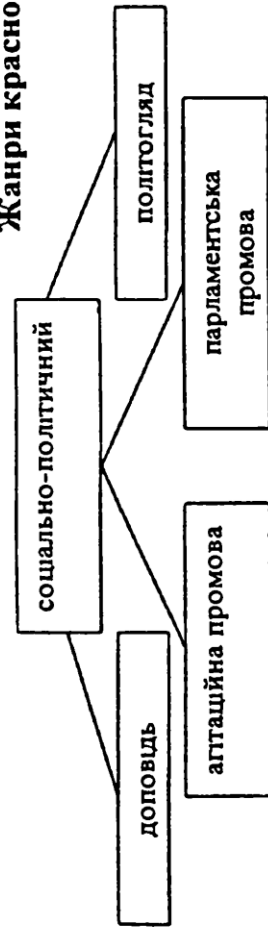
Думаю, що маю всі права подякувати Вам за все це не тільки від себе особисто, а й від мільйонів дітей, учителів, батьків. Адже цей інтелектуальний патріотичний турнір має важливе значення і для піднесення престижу державної мови, і для актуалізації знань взагалі в очах юного покоління (не секрет, що в наш економічно складний час такі цінності всупереч бажанням батьків і вчителів просто розмилися), і має він важливе значення як дорогоцінний шанс школярам, продемонструвавши підготовку, здобути важливу перемогу, а з нею – і таку серйозну грошову винагороду.

Я твердо вірю, що Ви, шановна пані Надю, як віддана світлій батьківській пам'яті донька, не полишите цю святую справу боротьби за українську мову й українську гідність в Україні. І ми ще не раз зустрінемося з Вами і на третьому, і на п'ятому, й на десятому, й на двадцятому чи тридцятому конкурсі, ознаменованих іменем великого українського патріота Петра Яцика.

З правдивою пошаною до Вас

*Ніна Дроздович,
директор гімназії № 191 ім. П.Тичини.*

Жанри красномовства

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Символи, стереотипи як знаки світової та національної культури і їх роль у журналістській практиці

Символи української мови як етнокультурний феномен

Особлива культурна конотація того чи іншого слова виникає на основі важливої соціальної ролі предмета чи явища, які позначені цим словом у рамках окремої національної культури. При цьому соціальна значущість референта розуміється не в суб'єктивному аспекті, а в соціально-типізованому, як певна реакція носіїв мови на ті чи інші предмети і явища позамовної дійсності. Таку значущість референта закріплював фольклор, а літературні традиції зберегли її.

Проблема походження, виникнення символу, як і самої етнокультурознавчої лексики, достатньо у світовій та вітчизняній теоретичній думці не досліджена. Основоположними працями в галузі етнолінгвістики (на цей час уже міжгалузевої, за визначенням В. Жайворонка, дисципліни) можна вважати доробки мовознавців О. Потебні, М. Костомарова, В. Верещагіна, П. Чубинського, І. Нечуя-Левицького, М. Номиса, І. Франка.

У сучасній україністиці відомими є дослідження символів української мови В. Кононенка, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, М. Дмитренка А. Ажнюка, Р. Зорівчак, Н. Бабиш та ін. Системний аналіз української символіки здійснено в нашій колективній праці «Словник символів культури України» (3-є видання – 2005 року).

Актуальною і малодослідженою досі вважається проблема етносимволу в контекстах кодування в мові народної пам'яті, вірувань і традицій, тому метою статті обрано етнолінгвістичний аналіз структури символу як носія світоглядного концепту нації, мовного образу народу в синхронному і діяхронному аспектах.

Слово "символ" у сучасної людини викликає не тільки ряд абстрактних понять чи конкретних уявлень, асоціацій, образів, а й відчуття магічного, загадкового. А ще – відчуття безмежного в пізнанні макрокосмосу, довкілля і мікркосмосу, внутрішнього світу. Символ – потужна категорія культури, духовного розвитку,

повсякденного спілкування. Нехтування символами в політиці, релігії, виробництві, торгівлі, освіті, побуті призводить до занепаду суспільства, етики, моралі, колективної та індивідуальної, до краху ідеалів загальнолюдських, національних, особистісних, до руйнування, а не творення.

Походження, еволюцію символу, фольклорної символіки О. Потебня пояснював через закономірності розвитку мови. Символізм, – писав учений, – від початків людської мови відрізняє її від звуків тварин і вигуків. Слово тільки тому орган думки і неодмінна умова всього подальшого розвитку світу й себе, що первісне є символом. Отже, "тільки з точки зору мови можна привести символи до порядку, що відповідає уявленням народу" [2: 200]. Оскільки внаслідок лексичного збагачення мови затемнювалося первісне враження, виникла потреба відновлення власного значення слова. Останнє і стало, вважає О. Потебня, однією з причин утворення символів [2: 200].

Символ є не лише стилістичною категорією, але й складовою культурно-історичного розвитку людства, пов'язаною з мовою, світоглядом, пізнанням світу. Власне, символ не тільки явище мови, міфології, але й частина усної художньої творчості в її родово-видових трансформаціях, жанровій специфіці, динаміці.

Етнокультурознавча лексика належить до сфери активного функціонування переважно в художньому, розмовному, частково публіцистичному стилях української мови, а слова-символи найчастіше вживаються в поетичній мові.

Етнокультурознавчі слова відображають національні особливості рідної мови. Саме їх упродовж століть намагалися знівечити, замовчати, вивести із активного словника, чіпляючи ярлик застарілості. Широке поле для етнолінгвістичних досліджень являють собою лексичний і фразеологічний мовні рівні. Саме на цих рівнях відбувається максимально виражений процес "консервації" семантичного змісту мовних одиниць. Автономність лексичних значень, що найбільшою мірою виявляється у власних і загальних назвах, дозволяє окремому слову зберігати втрачені на інших рівнях

мови риси й особливості, зокрема структурну будову, значеннєву сему, суть явища, що позначається словом, тощо.

Для наукового пізнання етносистеми певного народу, історичного аналізу мовного явища необхідна його ареальна характеристика, що відображається на лінгвістичній (етнологічній) карті або систематизована в інших параметрах. У такому дослідженні обов'язково фіксуються співвідношення лексичного центру і периферії, спільних і розірваних ареалів та мікроареалів, інтенференція мовних систем і їх дисперсія тощо. "Історичне прочитання" лінгвістичних і етнолінгвістичних карт такого типу складна, але важлива справа, що вимагає від дослідників відповідних знань, спеціальної методики і методології. Це рівною мірою стосується як дослідження мовних матеріалів, так і фольклорних та етнокультурних джерел, адже для визначення генезису й історії народної культури пропонована методологія необхідна більшою навіть мірою, ніж для розв'язання історико-лінгвістичних проблем. У першу чергу це стосується вивчення міфології. Більшість індоєвропейських мов мають відносно давню історичну фіксацію, тобто мали усну й писемну форми мови. Ранні письмові пам'ятки з міфологічними текстами є чи не єдиними історичними джерелами живих мов і етносів. Для їх вивчення застосовувалися й використовуються донині можливості морфологічного і синтаксичного опису їх структури, парадигматичного і синтагматичного плану змісту. В описі звичаїв і обрядів народу домінуючу роль виконує мовна (вербальна) система знаків, що презентує проблеми семантики, зміст обрядових одиниць. Вивчення вербальної системи етнокультури є одним із головних завдань етнолінгвістики, цей напрямок мовознавства сприяє розв'язанню цілого ряду проблем з етнографії при вивченні надбань етнокультури, духовної сфери народу в порівняльно-історичному та генетичному аспектах.

Етнолінгвістичні дослідження духовної культури дозволяють простежити її історію та еволюцію, вивчити джерела, адже термінолексеми відображають ключові моменти обряду, ритуалу, вказують на міфологічні персонажі, предмети і дії.

Кожен народ як носій певної мови має власне уявлення про мовну картину світу. Досвід етносу збережений і відтворений у живій мові у вигляді усталених словесних формул, ідіом, зворотів, образів фольклору і символів. Поширеним є застосування прислів'їв і приказок для програмування і пояснення життєвих ситуацій. Мовні картини світу різних народів відрізняються через відмінності в ієрархії цінностей, що в них зафіксовані [4: 14-15]. Зв'язок мови й етносу тісний і багатогранний.

Знання мови народу тісно пов'язане не тільки з його культурою взагалі, а й з культурою поведінки зокрема. Мова є засобом ідентифікації для тих, хто нею володіє, а значить і системою символів, значень, цінностей, навколо яких консолідується людська спільнота, з чітко вираженими неповторними ознаками, властивими лише їй. Втрата мови призводить до деетнізації її носія - етнічної спільноти.

Осягнути глибину духовності народу можна тільки за умови глибокого вивчення витоків культури, законів, яким явища культури підпорядковані. Основою колективних форм існування наших предків були спільність території, мови, звичаїв, традицій. Як особистість, так і народ у ході еволюції і творення намагалися реалізувати свою сутність, неповторну духовну вартість. Узагальнені найважливіші ознаки дійсності формують у народній свідомості струнку систему цінностей, вивірений погляд на загальне й одиничне, де одиничне виступає невід'ємною частиною цілого. Тому розуміння душі народу починається з прилучення до витоків народної культури. Сподівання, надії, чекання втілювалися в давньої людини у зразки народної творчості, тобто віра в одухотворення природи, її персоніфікація, вияв особистого життя людини в подробицях довколишнього світу – це найголовніші причини перетворення фактів повсякденного досвіду в осягнення й осмислення основоположних знаків людського буття. Так у ході тривалої духовно-природної практики формувалося етнічне осердя нації. Крізь віки з покоління в покоління передається безцінне надбання народного духу, аби народ завжди міг відчувати себе, за висловом І. Франка, „об'єднаним організмом”. Серед перших вивченням народної духовної культури

займалися М. Сумцов, М. Драгоманов, П. Іванов, П. Єфименко, В. Гнатюк, В. Милорадович, Т. Рильський, але однією з найкolorитніших постатей цієї плеяди був, без сумніву, П. Чубинський. Власні фольклорні-етнографічні дослідження та залучення порівняльного матеріалу роблять його праці енциклопедичним посібником народної духовної культури. Вихід у світ семи томів „Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край” став визначним явищем у культурному житті українського народу, переконливо показавши світові самотність національної духовної культури. Характерною особливістю праці П. Чубинського є виняткова увага до народної термінології. Відчувається досвідчена рука вченого-діалектолога, який добре знає ціну народній термінології – одного з найважливіших джерел вивчення народного світогляду, побуту, вірувань, словесної творчості. П. Чубинський зафіксував фонетичні й етимологічні зразки народної мови, її колорит і соковитість, усе розмаїття українських говорів, а іноді – і найдрібніші особливості вимови. Учений детально описав звичаї і вірування українців, що стосуються неба, сонця, зірок, місяця, змін дня і ночі, води, вогню, туману тощо, обрядодії, які виконували певні ритуальні функції щодо світу тварин і рослин, духовності тощо, таким чином увіковічнивши коди української культури, зафіксовані в мовній сфері.

Під „кодом культури” науковці розуміють своєрідну духовну призму („сітку”), через яку нація сприймає навколишній світ, вивчає, класифікує й оцінює його. Коди культури народу співвідносні з найдавнішими архетипними уявленнями людини. Учені виділяють різні типи культурних кодів, зокрема соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний [1]. Соматичний код культури є одним із найдавніших, адже людина почала вивчати навколишній світ із себе. Це закономірно, адже для наших предків існували три основні об’єкти для вивчення й опису: 1) сама людина; 2) навколишній світ; 3) час. Соматичний код культури відображає символічні функції різних частин тіла людини. Наприклад, у ролі символу людини може вживатися голова, плече, рука тощо. Просторовий код відображає членування (поділ) простору в уявленні

носіїв певного етногенезису (за тридев'ять земель, за морями-океанами, з голови до ніг, з ніг на голову, з дня на день, час від часу, до пори та ін.). Часовий код культури українського народу відтворює існування людини в часі, тому час людьми втрачається, програється, виграється, віднаходиться, тягнеться, підганяє, не рахується, убивається. Час класифікується народом лексемами година, пора, рік, місяць, тиждень, день, хвилина, секунда, вік, вічність, мить та ін. Предметний код культури пов'язаний з речами (предметами), що оточують людину, члена певної етнічної групи, зокрема в метрично-еталонній сфері людської діяльності. Предметний код культури народу тісно пов'язаний із духовним кодом, зокрема у сфері соціальних відносин. Наприклад, В. Колесов ототожнює поняття дім не тільки з будівлею, а й з людьми, що населяють його. У Давній Русі головним в образі дому було уявлення про господарство, про матеріальне багатство, забезпечення роду. В основі такого розуміння є не поняття про будівлю, а про те, що створене, нажите спільно для родини, яка живе під одним дахом [4: 211]. Значно пізніше В. Даль відзначав дім як „родной кров” з усім багатством, господарством, ріднею[там же]. Крім того, у слов'ян межі будинку, двору асоціювалися з поняттям „свого” у давній філософській боротьбі протилежностей. Українці здавна захищали межу будинку (двері, поріг) оберегами, охоронними знаками від „чужого”, „лихого”. Наші пращури вірили, що під порогом живуть „духи”, домові. Зовнішнім оберегом дому (хати) була призьба – символічне коло, що замикало простір хати, оберігало її від посягання злих сил. Біоморфний код культури пов'язаний із живими істотами, що населяють навколишній світ. Він відображає уявлення людей про світ тварин, рослин, алегоричні уживання назв тварин (бестіарій). Цей код указує на зоостереотипи, що існують у культурі українського народу. Наприклад, образи змії, коня, ворони, зозулі тощо. Люди звертаються до образів тварин, щоб точніше охарактеризувати людину в складному соціальному контексті. Світ зооморфних стереотипів частково відображено у „Словнику символів культури України” [4]. Національна мова як етнокультурний феномен існує в людському суспільстві, від якого вона походить (рід, плем'я, народ, нація). Мова

існує у свідомості членів суспільства, реалізується в процесі мовлення, зберігається в писемних мистецько-літературних зразках. У національній мові відображається знання народу про світ, про життя, тому людина пізнає оточення через призму мови.

Отже, мова – це генетичний код нації, який поєднує минуле із сучасним і спрямований у майбутнє. Складовими духовного коду культури є моральні цінності й еталонні зразки культури, зокрема такі як „добро і зло”, „добре-погано”, „плюс-мінус” тощо [1: 79]. Основи духовної культури зумовлюють наш побут, існування, поведінку, будь-яку діяльність, співжиття у соціумі. Коди культури створюють своєрідну систему координат, у якій відображаються еталони культури українського народу. Названі культурологічні номінації були предметом вивчення багатьох наук: сучасної української мови (загальнонавчана, емоційно-експресивна, діалектна лексика, ономастика, фразеологія), стилістики, діалектології, семіології, теорії і практики перекладу. Однак системного опису їх як специфічної мовностилістичної категорії ще не здійснено. Разом з тим, вважаємо, що лінгвокраїнознавство, українознавство, етнолінгвістика на сучасному етапі мають спиратися на виділений і всебічно описаний банк мовних знаків національної української культури, які відображають національно-мовну картину світу українців.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуро́логия / В. В. Красных. – М. : Наука, 2002. – 198с. С. 79. 1. Потебня А. А. Мысль и язык // В кн. Слово и миф. – М.: Учпедгиз, 1989. – С. 200.
2. Рогач О. Етнос. Мова. Фразеологізм // Дивослово. – 1998. – №9. – С.14-15.
3. Словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка, В. В. Куйбіди. – К: Міленіум, 2005. – 315с.

Кожуховська Л.

Символи української мови як етнокультурний феномен / Людмила Кожуховська // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – Кіровоград, 2011. – Вип. 95 (1). – С. 52–56.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івченко А. О. Словник стійких народних порівнянь / А. О. Івченко, О. С. Юрченко. – Харків : Основа, 1993. – 175 с.
2. Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : посіб. / за заг. ред. О. Сербенської. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
3. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. – 4-е вид., перер. і доп. – К., 1997. – 252 с.
4. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 431 с.
5. Багмут А. Й. Звукове мовлення в ефірі // Інтоніційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 65–124.
6. Багмут А. Й. Інтоніційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації / А. Й. Багмут, Т. О. Бровченко та ін. – К. : Наукова думка, 1994. – 190 с.
7. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навч. посіб. / С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1991. – 231 с.
8. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підручник / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – С. 300–308.
9. Блинова О. Є. Соціальні стереотипи як прояв соціального мислення / О. Є. Блинова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Фенікс, 2014. – Т.11 ; Вип. 9. – С. 107–118.
10. Бондар О. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.
11. Борисюк І. В. Телебачення і радіо – дітям // Інтоніційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 124–175.

12. Бровченко Т. О. Інтонаційні особливості мовлення радіо і телебачення на матеріалі суспільно-політичного тексту // Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 7–48.
13. Бутиріна М. В. Явище стереотипізації у масовій комунікації / М. В. Бутиріна // поліграфія і видавнича справа. – 2007. – № 2 (46). – С. 13–20 [Електр. ресурс] // Режим доступу: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/2-46/4.pdf>
14. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови / М. М. Пилинський, Н. Я. Дзюбишина-Мельник, К. В. Ленець та ін. – К.: Наук. думка, 1990. – 216 с.
15. Вихованець І. Р. «Розмовляймо українською»: мовознавчі етюди / І. Р. Вихованець ; післямова А. Загнітка. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2012. – 160 с.
16. Волощак М. Неправильно-правильно : довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації / Марія Волощак. – К. : Просвіта, 2000. – 128 с.
17. Грабовська І. Сучасні українці у дзеркалі чужих та власних стереотипів / І. Грабовська // Сучасність. – 2004. – № 9. – С. 138–147.
18. Дацишин Х. П. Типологічні різновиди усних публічних виступів / Х. П. Дацишин // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Вип. 1. – Харків, 2009. – С. 134–138.
19. Дацишин Х. Терміни «журналістська риторика», «риторика ЗМІ», «медіариторика»: до проблеми дефініції / Христина Дацишин // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – № 733 (Проблеми української термінології). – 2012. – С. 179–182.
20. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика : навч. посіб. / З. Є. Дмитровський. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – 208 с.
21. Єлісєнко Ю. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці / Юрій Єлісєнко // Стиль і текст. – 2001. – Вип. 2. – С. 169–170.
22. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови / С. Я. Єрмоленко ; Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.

23. Завгородня Л. В. Природа стереотипу та стереотипні інновації у публіцистиці / Л. В. Завгородня // Семантика мови і тексту : зб. статей VI Міжнар. конф. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 197–201.
24. Капелюшний А. О. Стилїстика. Редагування журналістських текстів / А. О. Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2003. – 543 с.
25. Кожуховська Л. Символи української мови як етнокультурний феномен / Людмила Кожуховська // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – Кіровоград, 2011. – Вип. 95 (1). – С. 52–56.
26. Колотілова Н. А. Риторика : навч. посіб. / Н. А. Колотілова – К. : Центр учб. літератури, 2007. – 232 с.
27. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 367 с. – (Альма-матер).
28. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лінгвокультуро́логия / В. В. Красных. – М. : Наука, 2002. – 198 с.
29. Кудіна Л. Мовна ситуація в Україні: думка молоді / Л. Кудіна, Н. Демчук, О. Кузьмич О. – К. : «Молодіжна альтернатива», 2007. – 45 с.
30. Лозко Г. Українські символи / Г. Лозко. – К. : Редакція часопису «Народознавство», 1995. – С. 5–15, 115–125.
31. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : навч. посіб. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К., 2007. – 360 с.
32. Мірченко М. В. Основи екології української літературної мови: проблеми, можливості, перспективи / М. В. Мірченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2014. – Вип. 50 ; Серія «Філологічна». – С. 16–19.
33. Мовні конфлікти і гармонізація суспільства : матеріали наук. конф., 2001 р. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. – 222 с.
34. Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності : навч. посіб. / О. Б. Олійник. – К. : Кондор, 2010. – 181 с.
35. Олійник О. Б. Риторика : навч. посіб. / О. Б. Олійник. – К. : Кондор, 2009. – 170 с.
36. Онуфрієнко Г. С. Риторика : навч. посіб. / Г. С. Онуфрієнко. – К. : Центр учб. літератури, 2008. – 592 с.

37. Павличко Д. В. Поетичний вступ до поеми «Мойсей» Івана Франка / Дмитро Васильович Павличко. – Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2001. – 32 с. : 1л. портр. – (Doctor Honoris Causa).
38. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. / М. І. Пентилюк, І. І. Маруніч, І. В. Гайдаєнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – С. 11–12.
39. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради : навч. посіб. ; 2-ге вид., стереотип. / Олександр Пономарів. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.
40. Радевич-Винницький Я. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання : [монографія] / Ярослав Радевич-Винницький. – К. ; Дрогобич : Посвіт, 2011. – 590 с.
41. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. / Я. К. Радевич-Винницький. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 291 с. – (Серія «Вища освіта ХХІ століття»).
42. Риторика : навч.-метод. посіб. з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / укл. І. І. Гузенко. – Львів, 2014. – 328 с.
43. Рогач О. Етнос. Мова. Фразеологізм / О. Рогач // Дивослово. – 1998. – №9. – С. 14–15.
44. Сабліна С. В. Сучасні мовознавчі проблеми дослідження українського мовного етикету [Електр. ресурс] // Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2783.pdf>
45. Сваричевська Л. Концепт символу в українській мовній картині світу / Лідія Сваричевська // Вісник Львівського університету. Серія філол. – 2004. – Вип. 34 ; Ч. І. – С. 372–378 [Електр. ресурс] // Режим доступу: <http://www.anthropos.lnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1057/1/372-Stankevych.pdf>
46. Сербенська О. А. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2001. – 204 с.
47. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум : навч. посіб. / О. А. Сербенська. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.

48. Складенко В. Г. Історія українського наголосу: Іменник / В. Г. Складенко. – К. : Наук. думка, 2006. – 711 с.
49. Словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка, В. В. Куйбіди. – К. : Міленіум, 2005. – 315 с.
50. Струганець Л. В. Культура мови : словник термінів / Любов Василівна Струганець. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с.
51. Струганець Л. В. Теоретичні основи культури мови : навч. посіб. для студ. філол. фак. вузів України / Любов Василівна Струганець ; Тернопільський держ. педагогічний ін-т. – Т. : [б.в.], 1997. – 96 с.
52. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева – К. : Знання, 2010. – С. 150-153.
53. Сучасна українська літературна мова : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / ред. М. Я. Плющ. – 6-те вид., стереотип. – К. : Вища школа, 2006. – 430 с.
54. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; Інститут української мови. – К. : Наук. думка, 2015. – 288 с.

Навчально-методичне видання

Савчук Руслана Любомирівна

Культура усного публічного мовлення

Хрестоматія

для студентів II курсу
спеціальності «Журналістика»
денної форми навчання

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76025